

MASTERGRADSOPPGAVE

Brukermedvirkning hos barn i vanskelige

livssituasjoner – En kvalitativ studie av fosterforeldres erfaringer med fosterbarn.

Liv Anette Tjernæs Haga

Mastergradsstudiet i spesialpedagogikk

Avdeling for lærerutdanning, 2014

Sammendrag

Formål og bakgrunn

Formålet med oppgaven var å få et dypere innblikk i hva fosterforeldre legger i begrepet brukermedvirkning, og hvordan dette blir benyttet i det daglige livet med fosterbarn i huset; om det var noe som påvirket barn, som har flyttet fra sine biologiske foreldre til fosterforeldre, i spesielt positiv eller negativ grad. Kunnskap om dette kan være et nyttig fundament for arbeidet med det enkelte barns behov, utvikling og mestringsfølelse. Det kan også gi en pekepinn på hva som skal vektlegges for å oppnå et vellykket forebyggende arbeid blant fosterforeldre og deres fosterbarn.

Min problemstilling er på bakgrunn av dette:

Hva fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner?

Metode og utvalg

For å få en dypere forståelse av hva som hemmer og fremmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner, har jeg valgt en kvalitativ tilnæringsmåte. Dette kvalitative designet har intervju som metode. Intervjuguiden er utarbeidet med henblikk på å gjennomføre et semistrukturert intervju, med aktuelle spørsmål fra dagliglivet som skal forstås ut fra intervjupersonens egne perspektiver og vinklinger. Under bearbeiding av data er det brukt en fenomenologisk tilnærming. Utvalget ble gjort i samarbeid med organisasjonen hvor jeg hospiterte, og består av tre fosterforeldre som alle har fra 1,5 til 10 års erfaring med fosterbarn. Transkripsjon av intervjuene ble gjort fortløpende, og ble det primære datagrunnlaget for analysen. I analysen benyttes metoden meningsfortetting, hvor man forkorter intervjupersonenes uttalelser til kortere formuleringer og begreper. Informantenes beskrivelser og sitater fra intervjuet blir sett opp mot utvalgt teori i drøftingsdelen, med tanke på å nærme meg et svar på problemstillingen.

Resultater og konklusjon

- Fosterforeldrene i undersøkelsen beskriver begrepet brukermedvirkning på følgende måter: Respekt, deltakelse, medvirkning, muligheten til å få et bedre liv, ledelse i eget liv, å kunne lytte, våge å være seg selv, bli sett, hørt og tatt på alvor.
- Fosterforeldrene mener at dette fremmer brukermedvirkning hos barn: Spørre fosterbarnet om dets tanker og meninger, lære dem å sette ord på følelser, deltakelse i sitt eget liv, fosterforeldres ansvar for den ytre strukturen og de endelige avgjørelsene, å være positiv selv om situasjonen er vanskelig hjemme, praktiske oppgaver som barnet liker og synes er lystbetont, mindre kontroll, å være opptatt av selve livet, mennesker i endring, mennesker med drømmer, ideer og planer som kan settes ut i livet, mindre mas, observasjon av barnet, å være en god rollemodell og nødvendigheten av å bli sett, hørt og tatt på alvor.
- Fosterforeldrene mener at dette hemmer brukermedvirkning hos barn: Ytre krav fra omgivelsene, papirplaner, barn og unge som ikke ser sammenheng mellom sitt eget liv og papirplaner, utfordringer for fosterforeldrene å stå i situasjoner hvor barnet skal bestemme og realitetsorientering av barnet på hva det faktisk klarer og hva som er mulig å gjennomføre.
- Alle de tre informantene mener det er ønskelig med mer brukermedvirkning, men fremgangsmåten er ulik fra fosterhjem til fosterhjem. Ett av fosterhjemmene mente at brukermedvirkning er viktig, men at det er de voksne i familien som har det endelige ansvaret og tar de endelige avgjørelsene. Et annet fosterhjem påpekte at høy grad av brukermedvirkning var viktig for at fosterbarnet skulle få best mulig utvikling i sitt liv, som for eksempel at barnet skal kunne velge offentlig eller hjemmeskole. Fosterforeldrene står likevel samlet om at fosterbarn som er deltakende og medvirkende i sitt eget liv, i forhold til alder og modenhet, fremmer en brukermedvirkning. Verdier som å bli oppmuntret til å uttrykke følelser og meninger, bli sett og hørt og på tatt på alvor som en egen person er grunnleggende faktorer for en god utvikling i fosterhjemmet. Faktorer som hemmer brukermedvirkning, ifølge fosterforeldrene, var stor grad av de voksnes kontroll, ytre krav som ikke barnet var klar for og papirplaner som ikke samsvarte med det praktiske livet i barnets hverdag.

Konklusjonen ser ut til å vise at det å bli sett, hørt og være medvirkende og deltakende som et eget individ er et viktig aspekt i forhold til brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner.

De empiriske resultatene fra denne masteroppgaven bygger på svar fra mitt utvalg, og kan ikke overføres til å gjelde alle fosterforeldres opplevelse og deres fosterbarn. Deler av materialet kan likevel antas å kunne gjenkjennes av individer i samme situasjon.

Forord

Det å utføre en masteroppgave har vært en spennende, interessant og krevende prosess. Følelsen av at «dette går tungt» til «dette går greit» har vært både varierende og vekslende, men i dag er oppgaven ferdig, noe som undertegnede er fornøyd med.

I denne prosessen vil det være på sin plass å takke for all støtte og hjelp under denne treårige mastergraden.

Først vil jeg takke min mann Carlo og min sønn Andreas for kontinuerlig interesse, støtte og oppmuntring underveis i arbeidet.

Deretter vil jeg takke min mor Hellen, for genuin interesse og støtte.

Takk til organisasjonen som lot meg ta del i deres daglige liv, og for hjelp med å finne informanter.

Takk til alle informantene som stilte villige og positive opp, slik at jeg kunne gjennomføre intervjuene og undersøkelsen.

Takk til min gode venn og tekstkunstner Hege Sørensen for korrekturlesing.

Takk til min studievenninne Esther for gode menneskelige og faglige samtaler under denne treårsperioden med studier.

Sist men ikke minst, takk til min veileder Nina Johannesen for god veiledning og støtte.

Rakkestad 01.05.2014

Liv Anette Tjernæs Haga

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Forord	5

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave	9
1.2 Vanskelige livssituasjoner for fosterbarn	11
1.3 Hva sier forskningen?	12
1.4 Fosterbarns ståsted	13
1.5 FNs barnekonvensjon	14
1.6 Problemstilling, definisjoner og avgrensing	15
1.7 Brukermedvirkning	16
1.8 Oppgavens struktur	18

2. Teori

2.1 Introduksjon og avgrensing av teori	19
2.2 Antonovskys teori om salutogenese – En opplevelse av sammenheng	21
2.3 Empowerment – Ta «makta» selv	25
2.4 En dialektisk relasjonsforståelse av Anne–Lise Løvlie Schibbye	28
2.5 Anerkjennelse i relasjoner – Berit Bae	33

3. Metode

3.1 Kvalitativ undersøkelse	36
-----------------------------------	----

3.2 Metode for datainnsamling – det kvalitative forskningsintervju	38
3.3 Kritikk av det kvalitative forskningsintervju som metode	39
3.4 Problemstilling/intervjuguide	40
3.5 Intervjuform	40
3.6 Utvalg og utvalgsstrategier	41
3.7 Før intervju	42
3.8 Gjennomføring av intervju	42
3.9 Refleksjoner i etterkant av intervju	43
3.10 Transkribering	44
3.11 Analysen	44
3.12 Validitet, reliabilitet, generalisering og etiske hensyn	45

4. Presentasjon av data og drøfting

4.1 Forståelsen av begrepet brukermedvirkning	51
4.2 Fosterforeldrenes opplevelser av hva som <i>fremmer</i> brukermedvirkning hos fosterbarn ..	55
4.3 Fosterforeldrenes opplevelser av hva som <i>hemmer</i> brukermedvirkning hos fosterbarn ..	65
4.4 Ønsker fosterforeldrene større grad av brukermedvirkning?	70

5. Avslutning

5.1 Avsluttende refleksjoner	73
5.2 Svar på problemstilling	74
5.3 Forslag til videre forskning	74

Litteratur	75
-------------------------	----

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide	79
---------------------------------------	----

Vedlegg 2: Problemstilling og forskningsspørsmål	80
---	----

Vedlegg 3: Forespørsel med erklæring og samtykke fra fosterforeldrene	81
--	----

Vedlegg 4: Tillatelse fra NSD	83
--	----

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

Høsten 2011 kom jeg inn på Masterstudiet i spesialpedagogikk på Høgskolen i Østfold/Universitetet i Stavanger. Jeg husker svært godt den dagen jeg hentet bekreftelsen i posten; at jeg var en av de heldige som hadde kommet inn på studiet. Det var midtsommer og sola skinte. Da jeg åpnet brevet fra Høgskolen og fikk vite at jeg hadde fått studieplass, var det ikke fritt for at det falt en gledesåre. Min faglige drøm, nettopp å starte og fullføre en masterstudie, hadde akkurat begynt.

Ja, hvor begynte det? Kanskje det er slik at alt begynner med en tanke?

I mange år har jeg arbeidet som lærer i grunnskolen, og med lengre erfaring i dette yrket har interessen i det spesialpedagogiske arbeidet for og med barn vokst seg desto større. Og den yrkesmessige faglige erfaringen har gått parallelt med egen utvikling og personlig erfaring. Etter min mening kan disse prosessene ikke sees separat, men som en kontinuerlig prosess som foregår på to arenaer; den indre prosessen i et menneske og de ytre prosessene omkring et individ. I dette tilfellet handler det om mine indre og ytre prosesser som sammen danner en helhet.

Det påfallende i det daglige arbeidet med barna i skolen var at det å bli sett, hørt og få hjelp til den neste utviklingssonen, både faglig og sosialt, virket til å gi barnet «gode skoledager» og mestringsfølelse. Ofte var det lite som skulle til; en hyggelig kommentar, en bekreftelse, eller en liten gjennomgang på noen minutter hvis det var noe faglig som opplevdes som vanskelig. For meg kunne det se ut som at disse «små og korte» øyeblikkene kunne gjøre forskjell på opplevelsen av skolen som noe positivt eller noe negativt. Disse øyeblikkene sammen med barna skapte for meg et ønske om å lære mer; om det jeg velger å kalle «spesialpedagogiske opplevelser» med elever.

Dette fører meg tilbake til at alt starter med en tanke. Disse tankene var starten på å ønske en fordypning i dette faglige feltet. I løpet av disse årene har jeg også byttet yrke, slik at jeg på nåværende tidspunkt arbeider som spesialpedagog i PP-tjenesten.

Ved studiestart 2011 fikk vi informasjon på forelesninger om at de to første årene hadde avsluttende eksamener hvert halvår og at det siste året bestod av masteroppgaven. Allerede ved studiestart var det klokt å starte refleksjonen rundt prosjektet og oppgaven.

Høsten 2012 hospiterte jeg i en organisasjon som arbeider med fosterbarn, med tanke på å finne en aktuell problemstilling til masteroppgaven. Over en periode på 8 måneder deltok jeg på ulike måter i organisasjonen, blant annet på fagmøter, fosterhjemveiledninger, andre møter og en fagdag. Dette gav et innblikk i hva som skjedde i organisasjonen, og det var en unik mulighet for å nærme meg en aktuell problemstilling.

I innledende faser var jeg opptatt av samtaler med og for barn, men underveis rettet fokuset seg mer i retning av brukermedvirkning rundt fosterbarna. Jeg har valgt å se på brukermedvirkning hos fosterbarn i fosterfamilier, noe jeg anser som viktig for at barnet skal ha en reel mulighet til deltakelse og innflytelse på eget liv.

Forskning viser at fosterbarn kan befinne seg i vanskelige livssituasjoner (Dette underbygges nærmere i kapittel 1.2 og 1.3). Jeg skal gjøre en kvalitativ studie hvor jeg intervjuer fosterforeldre som er nær fosterbarn i vanskelige livssituasjoner.

Helse- og omsorgsdepartementet skriver blant annet i sin Nasjonale helse- og omsorgsplan (2011-2015): «*Det er viktig å legge til rette for reel brukermedvirkning for alle - også for barn*». De skriver videre at det trengs mer kunnskap om hvordan og i hvilken grad brukermedvirkning gjennomføres, hva slags effekt det har og hvordan brukerens stemme kan bli tydeligere.

En bruker kan både være et barn som en voksen. I denne undersøkelsen er det interessant å få vite mer om brukerens stemme/fosterbarnet, om fosterforeldrene er opptatt av barnets stemme og om reell brukermedvirkning finner sted.

Ønsket og målet med denne oppgaven var å få en dypere forståelse av brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner, derfor er utgangspunktet fosterforeldrenes definisjon av begrepet og hva de legger vekt på med brukermedvirkning. (Nærmere beskrevet i kapittel 1.7) Denne praktiske tilnærmingen ble gjort for å kunne beskrive hva brukermedvirkning blir oppfattet som i praksisfeltet, hvor fosterforeldre og barn oppholder seg og lever sine liv. Det er i de daglige situasjonene hvor kommunikasjon og relasjoner utvikles, på både hensiktsmessige og mindre hensiktsmessige måter; mellom fosterforeldre og fosterbarn.

1.2 Vanskelige livssituasjoner for fosterbarn

Fosterbarn er barn som ofte har opplevd vanskelige livssituasjoner knyttet til sine nære omgivelser, derfor falt valget på disse barna. Forskning underbygger denne påstanden, og dette beskrives nærmere i påfølgende avsnitt.

Det har vært store endringer i fosterhjemsarbeidet. I siste halvdel av 2012 var det i Norge 9600 barn og unge i fosterhjem, tre ganger så mange som for 25 år siden. Av disse var halvparten 12 år og yngre, og resten 13 år og eldre. Fordelingen gutter og jenter var omtrent lik. I løpet av de siste årene har rundt 800 barn og unge blitt plassert i fosterhjem hvert år. På den ene siden skyldes økningen flere barn og unge i barnevernet, men en annen viktig faktor er mindre bruk av barnevernsinstitusjoner. En tredje, men like viktig faktor er at fosterhjem erstattes med forsterkede fosterhjem som kjennetegnes ved at en eller begge av fosterforeldre frikjøpes fra vanlig arbeid i kortere eller lengre tid. Ytterligere en del av det hele bildet er at private, ideelle og kommersielle aktører formidler og følger opp fosterhjem (NOVA, Rapport 16/13 s.8,9).

Etter lov om barnevernstjenester § 4-2 er fosterhjem definert som:

«a) Private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barnevernstjenesten sin beslutning om hjelpetiltak etter lov om barnevernstjenester § 4-4, eller i samband med omsorgovertakelse etter lov om barnevernstjenester § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd.

b) Private hjem som skal godkjennes i henhold til lov om barnevernstjenester § 4-7»
(Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem, 2006, s.10).

Hvem er fosterbarnet? Det grunnleggende er at fosterbarnet er hovedpersonen i en fosterhjemsplassing. Barnet flytter inn i en ny omsorgssituasjon og skal sikres best mulig oppvekst så lenge det er påkrevet (NOVA, Rapport 16/13 s.9).

1.3 Hva sier forskningen?

For å underbygge problemstillingen om at barn i fosterhjem ofte kan befinne seg i vanskelige livssituasjoner, vil jeg benytte relevant forskning.

Denne forskningen har vært opptatt av psykiske vansker hos fosterbarn, og det viser seg at fosterbarn har høyere forekomster av ulike psykiske vansker enn barn flest. Det mest påfallende som en forskergruppe fant var forekomsten av kormorbiditet; flere vansker på en gang (Lehmann et al., 2013, gjengitt etter NOVA, Rapport 16/13, s.9).

Særlig saksbehandlere, men også fosterforeldre syntes at fosterbarna hadde forholdsvis store problemer. Emosjonelle vansker, atferdsvansker, sosiale vansker og lærevansker var fremtredende. Det positive, som både fosterforeldre og saksbehandlere opplevde, var de til dels store reduksjoner i problemer og vansker etter at barna hadde bodd en tid i fosterhjem (NOVA, Rapport, 16/13, s.10).

Denne forskningen underbygges av Havik (1998) som beskriver at fosterbarn ofte har hatt vanskelige betingelser i oppveksten, men at de fleste viser normal utvikling i voksen alder slik at den absolutte majoriteten av fosterbarn klarer seg bra.

Havik forteller om ulike risikofaktorer knyttet til fosterbarn, det være seg sviktende omsorg over tid, separasjon fra foreldrene, hvordan mange fosterbarn ikke har noen garantier for hva som vil skje i fremtiden, særlig med tanke på bosted, og kanskje den største belastningen av alle; en lojalitetskonflikt mellom biologiske foreldre og fosterforeldre (Gjærum, Grøholt og Sommerchild (Red). 1998).

Forskningen rundt fosterbarn og fosterforeldre har gitt oss noe kunnskap om hva som kan gi en mer vellykket utvikling, eller en slags motstandsdyktighet til å mestre livet:

- *Hjelp til å skape mening i det meningsløse, det å se bak problematferd, at dette en tid kan være mestringsstrategier for fosterbarnet, men at barnet trenger å lære andre strategier for å få god vekst og utvikling.*
- *Hjelp til å gi tid, dette er ofte en tålmodighetsprøve for fosterforeldrene og en fase barnet trenger for å bli tryggere i den nye situasjonen.*
- *Hjelp til å skape orden i kaos, trygge rutiner over tid kan hjelpe fosterbarnet til å oppleve mestring og verdi.*

- *Hjelp til refleksjon både med tanke på fortid og fremtid. Trygge betingelser i fosterfamilien kan gi mot til å føle mestring og å prøve ut nye løsninger (Gjærum, Grøholt og Sommerchild (Red). 1998. s.175-180).*

Som en forlengelse av dette, kan det være spennende å spørre fosterforeldrene om noe av dette er kjent, og om det stemmer med det deres erfaring når det gjelder arbeidet med fosterbarn.

1.4 Fosterbarnas ståsted

Hva mener egentlig fosterbarna selv? I England og Wales ble det i 1998 utført en omfattende undersøkelse av Thomas og O`Kane, hvor det deltok 225 barn i alderen 8-12 år som var blitt tatt hånd om av myndighetene. Målet med undersøkelsen var å finne ut hvor mye og på hvilken måte barna ble tatt med på valg og avgjørelser som innebefattet deres liv. Tre aspekter kom tydelig frem. Barna ønsket å ha større påvirkning på avgjørelser som ble tatt om dem. Dette var avgjørelser som gjaldt skole, venner, fritid, samvær med familie og hvor de skulle bo. Barna ønsket å leve et så normalt liv som mulig, slik at viktige avgjørelser skulle tas av voksne som kjente dem, ikke av voksne fra hjelpeapparatet. Det siste som kom frem var at barna ønsket å være med i deltagelsesprosessene rundt dem. De ville ha en dialog med voksne og det viktigste var å bli hørt uten at det nødvendigvis betydde at de skulle få sin vilje (Thomas & O`Kane, 1998, gjengitt etter Thrana, 2008, s.29).

Under disse samtalene med barna var det spesielt ett tema de var opptatt av. De brukte ulike ord og begreper for å forklare hva de mente, med uttrykk som, «å bli lyttet til», «bli hørt», «fortelle min versjon», «min historie» og «fortelle hva som er mitt problem» (Thomas & O`Kane, 1998, gjengitt etter Trana, 2008, s. 93).

Dette kan fortelle hvordan det relasjonelle i en menneskelig dialog er av stor betydning for hvordan barnet føler seg ivaretatt i en fosterhjemsplassing gjort av myndighetene.

I henhold til norsk rett, har barn og unge rett til medvirkning ved plassering i fosterhjem. Dette fremkommer av forskrift om fosterhjem av 18. desember 2003 nr. 1659. I § 4 heter det at «... barn som er fylt 7 år og yngre barn som er i stand til å danne seg sine egne

synspunkter, (skal) informeres og gis anledning til å uttale seg før fosterhjem velges. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet (NOVA Rapport, 16/13, s.89).

Barnevernet må gjøre en helhetsvurdering på hva som er det beste for barnet i enhver sammenheng (ibid).

I NOVA Rapport (16/13) er det også gjort en undersøkelse som belyser i hvilken utstrekning ungdom i alderen 16-23 år opplever medvirkning ved plassering i fosterhjem? Disse analysene er blant annet hentet fra 24 ungdommer med fosterhjemserfaring.

Undersøkelsen viser at ungdommenes behov for medvirkning er forskjellig, både mellom ungdommene og i hvilke sammenhenger de forventer å medvirke. Noen hadde opplevd en høy grad av involvering, mens andre hadde opplevd lav grad av medvirkning. Det påfallende var at flere av de som opplevde stor medvirkning var fornøyde med sin fosterhjems plassering, og at flere av de som ikke trivdes i fosterhjemmet følte de hadde liten grad av medvirkning. Ungdommene som var fornøyde med sin plassering uttrykte heller ikke så stort behov for medvirkning som de ungdommene som var misfornøyde med sin plassering. Behovet for å medvirke var størst der hvor ungdommene hadde behov for å endre på situasjonen (NOVA Rapport, 16/13 s.107, 108).

1.5 Hva sier FNs barnekonvensjon?

FNs barnekonvensjon har vært en viktig bidragsyter til å sette barns rettigheter på dagsordenen. Den vektlegger blant annet at grunnleggende menneskerettigheter også gjelder for barn (Strandbu, 2011).

Barnekonvensjonen ble vedtatt i FN i 1989, og ratifisert i Norge i 1991. Denne loven kan ses på som en styrkning av barns rettigheter (Ibid).

I barnekonvensjonens artikkel 12 blir det spesielt referert til barns selvstendige rettigheter:

«1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barns synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet».

«2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett».

Retten til medvirkning er knyttet til alder og modenhet, og det innebærer at de som er ansvarlig for barnet skal vurdere modenhet, alder og i hvilken grad barnet er i stand til å uttale seg. Barn ned i 7-års alder, som er i stand til å lage seg en mening, skal kunne uttale seg og informeres før en avgjørelse rundt deres person blir tatt. Fra 12 år har barn en absolutt rett til å uttale seg når det gjelder plassering i fosterhjem og institusjon (Thrana, 2008).

Barnehageforskere problematiserer dette når de hevder at alle barn uttrykker meninger avhengig av alder; utfordringen er om de voksne klarer å lytte (Johannesen & Sandvik, 2008, Bae et.al 2012).

Stortingsmelding nr.40 (2001-2002) skiver i kap.2.2 at familien utgjør et fundament i samfunnet, og at en av de primære verdifunksjonene til familien er omsorg og oppfostring av barn. På samme måte slår FNs barnekonvensjon fast at familien som grunnleggende enhet i samfunnet utgjør det naturlige miljøet for vekst og velvære for barna. Med dette som utgangspunkt vil det underbygge problemstillingen at barn som vokser opp i fosterfamilier også har rett til medvirkning og påvirkning på sitt eget liv, i samsvar med modenhet og alder.

1.6 Problemstilling, definisjoner og avgrensning

Problemstilling:

Hva fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner?

Definisjoner og avgrensning av oppgaven følger nedenfor.

1.7 Brukermedvirkning

Fosterforeldrene som ble intervjuet i denne undersøkelsen hadde ulike beskrivelser og kanskje også ulik forståelse av selve begrepet brukermedvirkning. De forklarer begrepet med ord som respekt, deltakelse, medvirkning, å kunne lytte, muligheten til å få et bedre liv, ledelse i eget liv, våge å være seg selv, bli sett, hørt og tatt på alvor, og hvordan barna blir spurt om å være med på avgjørelser rundt deres liv.

Den offentlige forvaltningen har også flere definisjoner på brukermedvirkning.

Brukermedvirkning er ofte en relasjon mellom bruker og forvaltningen, der brukeren som part skal være aktiv og deltakende i relasjonen (Humerfelt, 2005). «Brukerens aktivitet i relasjonen består av å formidle deres forståelse av egen situasjon» (Humerfelt, 2005, s.17). Dette vektlegger fosterbarnets rolle i relasjon med sin fosterfamilie.

Brukermedvirkning foregår ofte på to plan; på individnivå og systemnivå. Individnivå omhandler samarbeidet mellom den enkelte bruker, fagpersoner og forvaltning, hvor brukeren vet best om sin egen livssituasjon. Systemnivået vektlegger systemet, de som innehar midlene, som må utvikles for å realisere optimale vekstvilkår. Eksempelvis brukerorganisasjoner, møter, høringer, prosjekter (Befring & Tangen, 2008).

I denne undersøkelsen vil det legges vekt på brukermedvirkning på individnivå, da dette er mest beskrivende for relasjonen mellom fosterbarn og fosterforeldre.

I offentlige dokumenter blir brukermedvirkning blant annet definert som «De som berøres av en beslutning, eller er bruker av tjenester, får innflytelse på beslutningsprosesser og utforming av tjenestetilbud» (St.meld.nr 34(1996-97) s.29) eller «På individnivå betyr brukermedvirkning at den som benytter seg av tjenestetilbudet får innflytelse i forhold til dette tilbudet» (Sosial- og helsedirektoratet 2006, s.8). Fosterbarn skal ifølge dette offentlige dokumentet ha mulighet til å utforme og påvirke sin egen situasjon i fosterhjemmet.

Definisjonene er rettet mot enkeltmennesket og skal sikre påvirkning og innflytelse på eget tilbud. Andre definisjoner innenfor brukermedvirkning påpeker i tillegg et likeverdig samarbeid og aktiv deltakelse under hele prosessen, også på systemnivå.

Disse offentlige utsagnene bidrar til å vektlegge og trygge brukeren, samt å sette på dagsordenene at dette er viktig i forhold til alle individer som trenger hjelpetjenester av ulike

slag. Samtidig kan en av utfordringene være at det faktisk skjer for de som trenger det og hvordan fagfolk, i dette tilfelle fosterforeldre tyngdegjør og ikke bare er kjent med begrepet brukermedvirkning, men at de også har integrert det i det praktiske liv sammen med fosterbarna.

Min undersøkelse vil vise at det å lytte til barna, la de være deltakende og påvirke sitt eget liv i familien, samt viktigheten av å bli sett, hørt og tatt på alvor er begreper og en forståelse som disse familiene har integrert, og som det arbeides med kontinuerlig. Fosterbarna deltar i avgjørelser som påvirker deres liv, og alle informantene i undersøkelsen uttrykte at dette ble vektlagt i deres familier.

På en annen side kan man tenke seg, i forskningsøyemed, at intervju med fosterbarna hadde vært interessant med tanke på å se om fosterbarnas opplevelser samsvarer med fosterforeldrenes utsagn i denne undersøkelsen. Dette aspektet blir ikke belyst i denne undersøkelsen.

Fremmer og hemmer

I problemstillingen brukes også begrepene/ordene fremmer og hemmer. I denne oppgaven belyser det hva fosterforeldrene fremhever som spesielt positiv og spesielt negativ i forhold til brukermedvirkning hos barna. Slik at det som fremmer og hemmer, bestemmes av hva fosterforeldrene beskriver under intervjuene, og andre aspekter blir ikke vektlagt.

1.8 Oppgavens struktur

Dette er en oversikt over kapitlene i denne oppgaven:

- Kapittel 1 er innledningen til prosjektet, og består av bakgrunn for valg av oppgave, problemstilling, definisjoner og avgrensning samt en oversikt over oppgavens struktur.
- Kapittel 2 er teoridelen. Først presenteres Antonovskys teori om salutogenese; en teori om helsebringende faktorer ved menneskelig utvikling med sentrale begreper som mening, forståelighet, håndterbarhet og begripelighet. Dette blir satt i sammenheng med fosterforeldrenes opplevelse og forståelse av fosterbarna. Deretter blir begrepet empowerment beskrevet. Det norske ordet kan være myndiggjøring, og vil underbygge fosterbarnas rettigheter i denne sammenheng. Anne Lise Løvlie Shicbbyes teoretiske forankring innenfor dialektisk relasjonsforståelse blir brukt for å belyse det som «skjer mellom» mennesker, og Berit Baes teori om anerkjennelse i relasjoner er valgt for å vektlegge anerkjennende kommunikasjon mellom fosterbarn og fosterhjem.
- Kapittel 3 presenterer metoden for datainnsamlingen, det kvalitative forskningsintervju, kritikk av kvalitativt forskningsintervju som metode, validitet, reliabilitet, generalisering, etiske hensyn, problemstilling/forskningsspørsmål, intervjuguide, utvalg og utvalgsstrategier, prosedyrer, gjennomføring av intervju, transkribering og analyse.
- Kapittel 4 presenterer, tolker og drøfter funnene i undersøkelsen.
- Kapittel 5 inneholder en kort oppsummering og en konklusjon. Undersøkelsen avsluttes med forslag til ny forskning.

2. Teori

2.1. Introduksjon og avgrensning av teori

I dette kapittelet vil jeg introdusere undersøkelsens teoretiske vinklinger ved å belyse hva som fremmer og hemmer brukervedvirkning, se på hva det betyr og få en bedre forståelse av disse elementene for et fosterbarn i en fosterfamilie.

Aron Antonovsky

I min problemstilling anser jeg Antonovskys teori om salutogenese som sentral. Begrepet salutogenese, også kalt sunnhetsperspektivet eller friskhetsfaktorer, fokuserer på muligheter og vektlegger menneskets evne til å påvirke sitt eget liv og livssituasjon (Befring & Tangen, 2008). Brukervedvirkning omhandler nettopp muligheten til å være deltakende i egne livsprosesser og påvirke i den grad at fosterbarnet selv opplever plasseringen i fosterhjemmet som tilfredsstillende.

Antonovsky (2000) stiller spørsmål om hvorfor noen mennesker overviner motstand, kriser og belastninger i livet uten å bli syke, mens andre takler dårlig å møte stressende opplevelser. Den salutogene tilnærmingen som har det friske i fokus, står i motsetning til det patogene som fokuserer på sykdom og årsaker (Andresen, 2000).

Man kan anta at barn som kommer i fosterhjem har opplevd stressende hendelser i forkant, og hva er det da som fremmer eller hemmer disse opplevelsene for fosterbarna, slik at det enten blir noe de mestrer eller noe de vanskelig kan håndtere?

Det sentrale i salutogenese er opplevelsen av å være i en meningsfull sammenheng i livet (Antonovsky, 2000). Når et menneske forstår situasjonen, har tro på at det finnes løsninger og samtidig ser det som formålstjenlig å satse, synes dette å være egenskaper som demper, letter eller fjerner negative stressfaktorer i livet; både for individer og systemer (Befring & Tangen, 2008). Brukervedvirkning handler om å ha en stemme i sitt eget liv, at man som individ sitter i førersetet, noe som gir oversikt og muligheter til å kunne forstå sin egen situasjon. Dette aspektet kan fremme brukervedvirkning, og samtidig sette på dagsorden hva som hemmer brukervedvirkning når et barn befinner seg i en vanskelig livssituasjon.

Empowerment

Befring og Tangen (2008) beskriver begrepet empowerment som mulighetsfokusering og optimisme. Dette vil kunne underbygge problemstillingen om hva som fremmer og hemmer brukervedvirkning.

Altman (2006) hevder at empowerment handler om egen styrke, mobilisering av egen kompetanse, erfaringer, vilje og evne til å mestre eget liv. Det kan innebære at den enkelte settes i stand til å definere egne problemer ut fra egen situasjon og finne egne løsninger, ofte i fellesskap med andre.

Dette teoretiske aspektet vil belyse fosterforeldrenes rolle i forhold til fosterbarnet i familien, samt barnets mulighet til å påvirke sitt eget liv.

Anne Lise Løvlie Schibbye

Schibbye (2002) mener at menneskets evne til anerkjennelse, refleksjon av selvet og det paradoks at vi er avhengige av andre for å bli selvstendige individer er sentralt i dialektisk relasjonsforståelse og psykoterapeutisk praksis. Hennes bidrag innenfor akademia er å utdype en forståelse av blant annet de prosessene som ligger bak bevegelse og utvikling av samspill mellom mennesker, dette kalles dialektisk relasjonsforståelse (Schibbye, 2002).

Schibbyes budskap er at om vi våger åpenhet, kan vi finne glede og vitalitet. Denne teorien er valgt for å beskrive og analysere dynamikken mellom fosterbarn og foreldre.

Berit Bae og Jan Erik Waastad

Bae og Waastad (1992) beskriver anerkjennelsesbegrepet som meget fruktbart fordi det leder oppmerksomheten mot hvordan en relasjon kan videreutvikles eller stagnere. De setter begrepet i sammenheng med andre ord som å lytte, å verdsette, å akseptere og å ha empati (Bae & Waastad, 1992, s.25).

Disse egenskapene anses som viktige ved fosterforeldrene i forhold til arbeidet med brukervedvirkning hos og med fosterbarna, og vil være med å begrunne de teoretiske funnene fra undersøkelsen. Fosterforeldrenes egne grunnholdninger, verdier og kunnskap vil være avgjørende i dialogen med fosterbarnet og for barnets utvikling. Disse fire teoriene vil belyses grundigere i neste kapittel.

2.2. Antonovskys teori om salutogenese

En opplevelse av sammenheng

Barn som lever under vanskelige livssituasjoner eller som akkurat har forlatt en vanskelig hendelse kan ha ulike prosesser og tilnærminger til å få det bedre i livet sitt, samt til sin egen deltakelse og mulighet for å påvirke sitt eget liv/brukermedvirkning. Men hva er det som gjør at noen klarer tilsynelatende godt å håndtere vanskelige livssituasjoner, og hva er det som gjør at andre ikke håndterer disse situasjonene på en hensiktsmessig måte for seg selv? Disse komplekse prosessene kan belyses med hjelp av Antonovskys teori:

Antonovsky(2000) har utviklet en helhetlig teori om salutogenese. Begrepet stammer fra det latinske ordet *salus*, som betyr helse eller sunnhet. Det greske ordet *genesis* betyr opprinnelse, tilblivelse (Sommerchild, 1998). «Salutogenese er en teori om søken etter å identifisere de helsebringende faktorer ved menneskelig fungering.» «Disse faktorene hjelper til med å dempe, lette eller fjerne livets mange stressende utfordringer» (Lassen, 2002, s. 37).

Brukermedvirkning skal også være med på å dempe, lette og fjerne livets utfordringer for det individet som er i sentrum, slik at det fungerer som en helsebringende faktor for fosterbarnet. I salutogenese blir det lagt vekt på at det går en linje fra å være alvorlig syk til helt frisk. Det grunnleggende viktige er å se etter faktorer og forhold som retter seg mot den friske siden (Befring & Tangen, 2008). Brukermedvirkning er en grunnleggende viktig faktor for mest mulig tilfriskning for de barna som er i fosterhjem, slik at funn som fremmer kan bidra til større mestring og bedre livsutfoldelse for barn i vanskelige livssituasjoner.

Antonovsky (2000) beskriver at en av hans undersøkelser tok en annen retning, da han oppdaget at mennesker som hadde vært utsatt for de samme fysiske og psykiske belastningene taklet dette forskjellig. Antonovsky (2000) var opptatt av hvilke faktorer som førte til at det gikk bra for mennesker, til tross for tunge belastninger i livet; de salutogene faktorene i et menneskes liv. Antonovsky (2000) mente at det å bli utsatt for stress kan føre til spenninger som må håndteres. Uavhengig om spenningen fører til sykdom eller god helse, vil hvert individs håndtering av spenning påvirke situasjonen (Antonovsky, 2000).

Dette aspektet forteller noe om det enkelte barns indre motstandskraft og styrke til å forvandle en vanskelig situasjon, til en situasjon som håndteres og mestres eller ikke.

Det positive i mennesket

Den salutogene tilnærmingen med fokus på det friske står i motsetning til det patogene som fokuserer på sykdom og dens årsaker (Sommerschild, 1998). Antonovsky tar avstand fra en markant inndeling mellom syk og frisk. Han beskriver at det salutogene perspektivet styrer interessen mot de faktorer som bringer mennesket så nær den friske polen som mulig (Antonovsky, 2000). Den salutogene modellen retter ikke fokus på vansker og svakheter, men er opptatt av de ressurser og krefter som gjør oss i stand til å finne løsninger på våre vansker. Slik kan vi løse våre problemer og selv i kompliserte situasjoner se etter det positive (Andresen, 2000). Denne tenkemåten gjør oss mindre opptatt av å fokusere på problemet, og heller lete etter det positive i mennesket, i systemet, eller i de fysiske omgivelsene (Antonovsky, 2000).

Antonovsky (1991) var interessert i hva som befant seg hos de menneskene som, til tross for en vanskelig situasjon, så ut til å utvikle mestringssevne, og ville undersøke hva som fører til at enkelte mestrer mer enn andre innenfor de samme rammene.

Brukermedvirkning handler om å løse problemer, selv i vanskelige situasjoner å kunne se det som er positivt, styrkende og gripe tak i de muligheter som gir vekst og mulighet for et bedre liv. Både det som fremmer og hemmer brukermedvirkning vil tydeliggjøre og sette på dagsorden hva som gir mestringssevne for mennesker.

Dette er, slik jeg ser det, mulig å overføre til hvordan barn i fosterhjem takler livet etter en barndom som av ulike årsaker har hatt turbulente i perioder, når de er på et stadium i livet hvor det ideelle er omgivelser med trygge omsorgspersoner som er i stand til å skape et trygt og utviklende miljø å vokse opp i. På en annen side er kanskje denne teorien myntet på voksne personer, men jeg tillater meg likevel å sette den inn i sammenheng med barn, da både barn og voksne er å betrakte som «hele mennesker».

Begripelig, håndterbart og meningsfullt

Antonovsky (1991) refererer til en undersøkelse der tre komponenter var grunnforutsetning for disse menneskene, og at de som resultat opplevde en sterk følelse av sammenheng.

Antonovsky (2005, s. 46) definerer en følelse av sammenheng på følgende måte:

En global holdning som uttrykker i hvilken grad man har en gjennomgående og virkelighetsnær og samtidig dynamisk følelse av at:

1. De stimuli som stammer fra ens indre og ytre verden, i livets løp er strukturerte, forutsigbare og begripelige.

2. De ressurser som kreves for at man skal kunne møte de krav som disse stimuli stiller en ovenfor, er tilgjengelige.
3. Disse kravene er utfordringer som er verd investering og engasjement.

Disse grunnforutsetningene kalte han begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet:

Den første grunnforutsetningen kalte han begripelighet, og det referer til hvordan man som individ opplever indre og ytre stimuli som fornuftige og håndterbare. Det motsatte kan være kaos, tilfeldighet og uforståelighet. I et menneskes liv oppstår det situasjoner som ikke kan forutses. Men individer med egenskaper som høy grad av begripelighet vil streve mot å gjøre disse situasjonene begripelige. Mennesker med liten evne til å gjøre situasjonen begripelig har ofte en oppfattelse av å være «en ulykkesfugl». Denne tankemåten anses ikke som fremmede for å oppleve følelsen av sammenheng. Begripelighet er en forståelse av seg selv og omgivelsene som skaper trygghet for hvem man er og hva man trenger. Begripelighet er også med på å fremme (og hemme) brukervedvirkning hos barn som befinner seg i vanskelige livssituasjoner, slik jeg tolker det.

Håndterbarhet, kaller Antonovsky (1991) den andre grunnforutsetningen. Denne innebærer individets evne og mulighet til å mobilisere egne ressurser i et sosialt nettverk (Andresen, 2000). Innehar man en høy grad av håndterbarhet, kjenner man seg ikke som et offer for omstendighetene; at livet behandler en urettferdig. Leie ting skjer i livet, men man kommer seg på beina igjen.

Håndterbarhet handler like mye om hvordan fosterforeldrene evner å mobilisere kreftene rundt fosterbarnet, som at fosterbarnet mobilisere kreftene i seg selv. Men aller helst bør det være en kombinasjon av disse, som styrker muligheten til å reise seg etter vanskelige hendelser i livet.

Den tredje grunnforutsetningen kaller Antonovsky (1991) meningsfullhet. I dette begrepet legges det vekt på delaktighet og å kunne medvirke i de prosesser som påvirker ens liv og personlige erfaringer. Opplevelsen av meningsfullhet påvirker også måten man opplever livet på, slik at de konflikter og krav man stilles overfor er verdt å investere energi i, engasjement og tid. Er dette utfordringer man møter eller byrder man helst ville vært foruten? Mennesker

som innehar stor grad av meningsfullhet konfronterer sine livshendelser med tanke på å søke etter mening og gjøre sitt beste for å komme ut av situasjonen.

Meningsfullhet er med på å skape mening i det daglige livet som igjen gir styrke til å komme gjennom vanskelige perioder i livet. Det å være delaktig og kunne medvirke i sine egne prosesser kan fremme brukervedvirkning hos fosterbarnet. Antonovsky (1991) mente at disse egenskapene hadde en sammenheng, og at de kunne ses på som livserfaringer som bygger på hverandre. Opplevelsen av forutsigbarhet legger grunnlaget for begripelighet. En god håndtering av belastninger er grunnlaget for håndterbarhet, og delaktig i resultatet som legger grunnlaget for meningsfullhet.

De tre begrepene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet skaper til sammen en brukervennlig tilværelse som igjen kan bidra til å fremme brukervedvirkning for og med fosterbarnet.

De som har en svak opplevelse av sammenheng har større vansker med å ta tak i og håndtere problemer. De som derimot har en høy grad av opplevelse av sammenheng, de som tar sjansen på møte og løse problemene, takler situasjoner mer konstruktivt. Antonovsky (1991) hevder at mennesker med en sterk opplevelse av sammenheng på ingen måte er som roboter. De har derimot bestemt seg og veiledes av fundamentale prinsipper, bestemte regler. Det er dessuten individuelt hvordan ulike strategier brukes i bestemte situasjoner. Mange av livets erfaringer kan være forutsigbare uten at de er våre egne eller selvvalgt. Antonovsky (2000) mener at alle disse erfaringene gir muligheten til å stille oss spørsmålet om vi har vært delaktige i valget med å oppleve denne erfaringen. Eller om andre bestemmer alt for oss, det være seg oppgaver, regler og presentasjon av oppgaver; om vi reduseres til objekter, uten noen muligheter for å påvirke.

En reduksjon til et objekt, uten å kunne påvirke eget liv, kan man anta hemmer brukervedvirkning og vanskeliggjør en allerede komplisert situasjon ytterligere for fosterbarnet i fosterfamilien.

Medvirkning

Antonovsky (1991) fremhever medvirkning som et sentralt tema. Opplevelsen av medvirkning er avgjørende for om mennesker godtar de oppgavene de stilles overfor. Opplevelsen av å ha et betydningsfullt ansvar for egne handlinger, hva de gjør eller ikke gjør, vil påvirke utfallet.

I så måte vil medvirkning være tungtveiende i arbeidet med fosterbarn, da barna blir bedre i stand til å ta ansvar for sine handlinger og forstå at deres medvirkning påvirker utfallet.

Antonovsky (1991) er opptatt av at opplevelse av mening og mestring skaper den livsviktige opplevelsen av sammenheng i livet. Et aspekt som inneholder at man betrakter stimuli som meningsfulle, begripelige og håndterbare, og som igjen skaper en motivasjon og et kognitivt grunnlag for å ta i bruk effektive strategier i forhold til å håndtere stressrelaterte problemer. Antonovsky påpeker at vi ikke har noen garantier i livet, at vi til enhver tid vil stå overfor problemer som må håndteres og at alle utvikler ulike grader av generell motstandskraft i kampen for tilværelsen (Antonovsky, 1991). Når livet gir mening og mestring, med sammenheng og oversikt, vil det gjøre barna bedre rustet til å møte livets opp- og nedturen på en måte som er mer utviklende og positiv. En følelse av sammenheng vil gi mening og styrke.

2.3. Empowerment

Ta «makta» selv

Brukermedvirkning, slik jeg forstår det, handler om å medvirke, påvirke og være deltakende i eget liv. I den forbindelse er det naturlig å vektlegge begrepet empowerment. Empowerment er et komplisert begrep som ofte er sentralt i forhold til sosialt arbeid og brukertilnæringer. Oversettelsen av begrepet varierer, men noen av de hyppigst brukte ordene er myndiggjøring, sjølstyrking og egenkraftsmobilisering (Myhra, 2012, s.111). Direkte oversatt vil empowerment med utgangspunkt i power (eng.) – makt og em (gresk) - å sette i stand til, bety «å utvikle muligheter for å oppnå makt» (Aude, 2000, s.17).

Andresen (2000) beskriver at empowerment er et viktig prinsipp i selvhjelpsarbeid, og i selvhjelps litteraturen oversettes det ofte med egenkraftsmobilisering. Dette begrepet

understreker at man ønsker å bringe noe frem, eventuelt stable noe på beina. I denne prosessen er det ofte snakk om å hente sine egne krefter for å kunne realisere personlige muligheter og ressurser.

Fosterbarn, som av ulike grunner har flyttet fra sin biologiske familie til en fosterfamilie, er i en fase i livet hvor det å hente egne krefter for å realisere seg selv er adekvat. Dette aspektet ved å eie mulighetene til endring, en slags selvoppveising, vil være sentralt i min oppgave, da en viktig del av arbeidet med fosterbarna er nettopp å finne en slags egenkraftsmobilisering i seg selv for å innhente egne muligheter.

Empowerment handler om mobilisering av egen kompetanse, styrke, innsikt, erfaringer og vilje og evne til å mestre eget liv. Det innebærer at den enkelte settes i stand til å definere egne problemer ut fra egen situasjon og finne egne løsninger, men gjerne i fellesskap med andre (Altman, 2006, s. 27).

Ved hjelp av fosterforeldrenes veiledning, blir fosterbarnet i stand til å mestre sin egen situasjon på en annen og mer fruktbar måte enn tidligere i sitt liv. På dette viset klarer fosterbarnet, som befinner seg i en vanskelig livssituasjon, å gjenerobre nye krefter for å realisere muligheter og ressurser i eget liv (Andresen, 2006). Ved siden av barnets indre prosesser, er fosterforeldrene en ytre veileder, som er bedre i stand til å identifisere og fokusere på det som er mulig, det som bærer i seg noe positivt og gir mening. Det blir et slags skifte fra problemfokusering til mulighetsfokusering, samt et nytt blikk fra selve individet til mer fokus på individet i systemet (Befring & Tangen, 2008). I materialet kommer det frem at brukermedvirkning fremmes av at fosterforeldrene nettopp er i stand til å fokusere på mulighetene til fosterbarnet, fremfor å trekke frem og fokusere på det som er vanskelig eller det barnet ikke mestrer.

Selve ordet empowerment viser til overføring av makt og er kommunikasjonens og dialogens mest vesentlige funksjon for å fremme menneskelig utvikling og fungering. Prosessen mellom to individ fordrer at man identifiserer og fokuserer på det mulige; det som bærer i seg noe positivt og det som gir mening (Befring & Tangen, 2008). Mennesker i vanskelige livssituasjoner kan oppleve at det her er snakk om å gjenerobre nye krefter for å realisere muligheter og ressurser. Det kan ta tid og være en smertefull prosess, og i denne dialogen sies det at den beste hjelpen som kan ytes er styrke og støtte til spesielt å dempe forventingen om snarkjøpt lykke (Andresen, 2006).

Empowerment er et eksempel på et «skifte» fra problemfokusering til mulighetsfokusering, et slags nytt blikk fra selve individet til mer fokus på individet i systemet (Befring & Tangen, 2008, s.155). Denne støtten til mennesker, som utvikler en motstandsdyktighet, beskriver empowerment i praksis.

Syv sentrale temaer innenfor empowerment

Befring og Tangen (2008) forteller om syv sentrale temaer innenfor empowerment. Hovedhensikten med disse temaene er hvordan rådgivingen/samtalen kan gjøres effektiv i forhold til mottaker, og at det ikke nødvendigvis handler om å gi god service, men å sette i gang en prosess ved å gi støtte som forløser mottakerens egne krefter og muligheter til å påvirke sitt eget liv i en positiv retning.

Her vil ulike aspekter hos fosterforeldrene være avgjørende; deres erfaring, kunnskap og ikke minst evnen til å se barnet og sette det i fokus på den riktige måten. Og man kan anta at hvert fosterbarn har ulike behov og tilnærminger.

Tema 1: Det første tema omhandler identifisering av behov. Analysen og intervensjonen bør være basert på mottakerens egne behov og initiativ. Et viktig aspekt er at behovene ikke ses på som mangler, men som ressurser og støtte som skal være med på å underbygge den støtten som er grunnleggende for at mottakeren skal oppnå best mulig utvikling. Det viktigste aspektet her vil være å ta utgangspunkt i mottakerens ønsker og vurderinger (Befring & Tangen, 2008).

Jeg forstår det slik at fosterforeldrenes evne til å se, lytte og være oppmerksom på deres fosterbarns sterke sider vil være utgangspunkt for best mulig mestring i livet, og for at barnet skal kunne være deltakende i sitt eget liv.

Tema 2: Det andre tema innenfor empowerment-tenkningen omhandler anerkjennelse og kompetanse. Dette tar utgangspunkt i at alle mennesker og systemer har muligheter og ressurser til å utvikle og øke sin kompetanse, slik at man legger vekt på de sterke sidene i mennesket, fremfor å fokusere på det svake og vanskelige. I anerkjennelsen og kompetansen tar man utgangspunkt i allerede tillært kompetanse. Dette skaper et godt grunnlag for videre utvikling, samt minimaliserer motstand mellom mottaker og giver, og fokuset styrker motivasjonen for innsats (Befring & Tangen, 2008).

Fosterbarnets sterke sider og fosterforeldrenes evne til å se og hjelpe fosterbarnet å hente styrke, kan være av stor betydning for barnets utvikling og vekst. Fosterforeldrenes evne/omsorgsevne til å sette egne behov til side og se barnets behov, vil være avgjørende for relasjonen og motivasjonen dem imellom.

Tema 3: Tema tre setter fokus på mobilisering og støtte. Det krever en bred kartlegging av mottakeren, slik at dens behov blir ivaretatt. Kartleggingen skal bestandig ta utgangspunkt i den enkeltes situasjon, slik at behov og innhold kan variere (Befring & Tangen, 2008).

Her kan man forutsette at fosterforeldre, som selv har valgt å arbeide med fosterbarn, har en genuin interesse for å ivareta barnet på best mulig måte, og at utgangspunktet er barnets behov skal kartlegges og være i fokus.

Tema 4: Dette fjerde aspektet omhandler begrepet gjensidighet. Her blir samarbeid og partnerskap viktige føringer for dialogformen og interaksjonen. Det forutsettes en etablering av forhold som kjennetegnes av gjensidighet og anerkjennende kommunikasjon mellom søker og giver (Befring & Tangen, 2008).

Samspeillet mellom fosterforeldre og barn er av adekvat betydning for om det etableres en hensiktsmessig kontakt eller ei. Dette vil sannsynligvis være med å påvirke kommunikasjonen og gjensidigheten i stor grad.

Tema 5: Den femte omhandler mestringsopplevelse og styrking. Det vektlegges en mulighet til å bruke eksisterende kompetanse og å utvikle nye ferdigheter, samt en styrking av personens ressurser i møte med livets utfordringer (Befring & Tangen, 2008).

Tema 6: I det sjette aspektet blir den totale livskonteksten viktig. Det innebærer at man ser hele individet i en felles sammenheng hvor talenter, ressurser, krefter, potensialer, muligheter etc. blir vektlagt for å sikre optimal vekst og fremgang (Befring & Tangen, 2008).

Tema 7: Denne omhandler forebygging. Det fokuseres på at alle mennesker kan profittere på støtte, samtidig som det vektlegges vekststimulerende aktiviteter fremfor å forebygge eller løse problemer (Befring & Tangen, 2008).

De tre siste temaene omhandler i hvilken grad fosterforeldrene virkelig *ser* barnets behov, styrker, ferdigheter, ressurser, vansker og setter det i en sammenheng med tidligere historikk, for nettopp å kunne stimulere ferdigheter og muligheter i barnets liv. Dette for å vektlegge god og hensiktsmessig utvikling som styrker barnet til et selvstendig og bærekraftig voksenliv.

For at fosterbarna skal «sikres» empowerment kan disse syv tema være med på å attribuere positive endringer i eget liv. Et annet aspekt er fosterforeldrenes rolle, hvor det fordrer at de er reflektert både i sin rolle som fosterforeldre, sine verdier, praksis og handlinger i forhold til fosterbarnet.

2.4. En dialektisk relasjonsforståelse

Individet og omgivelsene rundt.

Fosterbarn især kan synes som om de trenger ekstra støtte og veiledning over en periode, for å oppleve mestring i sitt fremtidige liv. Brukermedvirkning omhandler også individets personlige ressurser og muligheter, og hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning i en vanskelig livssituasjon. De nære omgivelsene er fosterfamilien. Det gjensidige samspillet i relasjonen er en viktig utveksling som Schibbye (2002) beskriver i den dialektiske relasjonsforståelsen.

Hvem er jeg og hva foregår i mine omgivelser?

Dette er eksistensielle spørsmål for å kunne finne ut av hvem man er som menneske, for å kunne være mer deltakende og kunne påvirke sitt liv i større grad (Brukermedvirkning). På en annen side vil fosterbarn være prisgitt sin fosterfamilie og deres tilnærming til disse spørsmålene. Fosterbarnets tidligere opplevelser og erfaringer før fosterhjems plasseringen er også av betydning.

Schibbye beskriver at eksistensialismen understreker at tilværelsen innebærer visse felles menneskelige trekk som fødsel, sykdom, angst, tap, død og aldring; man kan på et vis si at vi mennesker eksisterer innenfor noen grunnleggende værensbedingungen (Schibbye, 2002, s.35). Ved å forstå individets eksistensielle livssituasjon, bli det lettere å forstå menneskets livsverden. Man kan ikke endre en grunnbetingelse i et individs liv, som for eksempel en uhelbredelig sykdom, men vi kan vise forståelse og empati som kan bidra til at det blir lettere

for individet å bære sykdommen (Schibbye, 2002). «Eksistens er bevegelse. Mennesker er stadig i endring og vi er heller ikke den samme i dag som i går. Denne filosofien vil minne oss på at vi ikke bare *er*, men vi *blir*» (Schibbye, 2006, s.26).

I denne forståelsen av individet, er det fosterforeldrene som skal se mulighetene til det nye familiemedlemmet. På den ene siden vil barnet hele tiden være i forandring med en personlig vekst; med den rette påvirkningen, og på samme tid vil noe være uforanderlig, blant annet barnets biologiske foreldre. Denne forståelsen er grunnleggende for å se fosterbarnet og dermed kunne påvirke hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning/deltakelse.

Det kan synes som om fosterforeldre blir en slags terapeut for fosterbarnet i en del situasjoner, og det innebærer at den brukermedvirkningen og deltakelsen de viser barnet også omhandler forholdet til seg selv og sine egne opplevelser. Dette aspektet kan se ut til å skape en spenning i forholdet fosterbarn/fosterforeldre, som går ut på at jo mer reflektert man er i eget liv, desto lettere er det å slippe kontrollen og tillate større grad av fosterbarnets brukermedvirkning.

For at individet skal føle seg ivaretatt er det avgjørende å dele genuint. Dette forutsetter at man har et reflektert forhold til eget liv og sine egne opplevelser (Schibbye, 2002).

Gjensidig påvirkning i familien

Eksistensialismen er grunnlaget for å forstå dialektisk relasjonsforståelse. Begrepet dialektikk blir definert som: «En samtale eller diskusjonskunst, hvor det er en utvikling av begreper og setninger på den rene tenknings vei. Dette er læren om den dialektiske tankeprosess, det vil si tenkningens bevegelse gjennom motsetninger som forenes i høyere enheter» (Berulfsen & Gundersen, 2000, s.100). Schibbye (2000) skriver videre at: «dialektikken er forenelig med eksistensialismen i den forstand at mennesket oppfattes som noe *ikke helt ferdig* og uforutsigbart, denne selvrefleksiviteten er en typisk menneskelig egenskap og at hvert individ ikke kan forstås uavhengig av sin sammenheng» (Schibbye, 2000, s.36). Det betyr at:

Dialektikken mener at mennesket ikke er forutsigbart, kvantifiserbart, og ikke kan utvikles på en lineær måte fra A til B. For at vi skal forstå individet må fokuset rettes mot sammenhenger og relasjoner. Årsakssammenhenger er sirkulære, det vil si gjensidige, slik at vi påvirker hverandre i en stadig, transaksjonell prosess (Schibbye, 2000, s.36).

Denne gjensidige påvirkningen kan overføres til fosterbarn og fosterforeldre, og beskrive dynamikken i relasjonen; at alt har en sammenheng og at det ene påvirker det andre.

Et familiemedlems væremåte vil ikke kunnes ses separat, men hele tiden i et gjensidig samspill mellom andre medlemmer i familien. I dialektikken dreier det seg bestandig om å forstå individet i en relasjon og i en sammenheng med sine omgivelser (Schibbye, 2000). Partene i en relasjon står i et gjensidig forhold til hverandre (Schibbye, 2000, s.38). En hovedantagelse i dialektikken er at selvet og de relasjoner selvet står i, må forstås i sammenheng (Schibbye, 2000, s.55).

Schibbye (2000) snakker også om intrapsykiske prosesser i den dialektiske forståelsen. Det betyr i praksis at om et individ har indre konflikter, kan dette leves ut i forhold til andre mennesker og vice versa (Schibbye, 2000).

Fosterforeldrene beskriver i undersøkelsen hvordan fosterbarnet atferdsvansker i perioder influerte på hele i familien, og at det kunne være krevende og tungt for alle involverte. I forhold til intrapsykiske prosesser er dette fenomenet normalt. En person har behov for å leve ut sine indre konflikter og det nærliggende er at det skjer i det nye hjemmet; i fosterfamilien.

Individet versus fellesskapet

Selvavgrensning og selvrefleksivitet er to viktige begreper i den dialektiske modellen. Selvrefleksivitet omhandler en menneskelig egenskap; å kunne forholde seg til seg selv, å være sitt eget objekt, å ha et utvendig perspektiv på seg selv som individ, å avgrense og betrakte seg selv. Denne egenskapen er innebygget i oss og handler om hvordan vi betrakter oss selv og hva vi føler om oss selv (Schibbye, 2000, s.77). Det å kunne ha en oversikt over seg selv henger også sammen med å avgrense sine egne opplevelser fra andres; her snakker man om selvavgrensning. Selvavgrensning beskriver individets evne til å sortere og skille mellom egne og andres synspunkter, opplevelser og oppfatninger. Innenfor selvrefleksivitet ligger evnen til å forstå hvordan man selv oppfattes av andre. Selvrefleksivitet innebærer altså selvavgrensning (Schibbye, 2000, s.78).

Relasjoner dreier seg i høy grad om å sortere ut følelser og å ha oversikt over egne selvprosesser. Innenfor en dialektisk modell er det slik at jo mer man kan skille sine egne opplevelser fra andres, desto nærmere er man prosesser i sitt eget selv. Reflekterte individer er i stand til å ta den andres perspektiv og ofte umiddelbart kunne kjenne hva den andre opplever. På denne måten kan det gi mening å si at selvrefleksivitet er forutsetning for medfølelse, innlevelse og empati (Schibbye, 2000, s.82,83).

Ut fra disse betraktningene kan man tenke seg at dette er den normale utviklingen i relasjoner mellom mennesker. Like viktig vil det være å finne det normale, men også gjennom det, vektlegge hva som skaper relasjonsforstyrrelser i et individ og vansker i en relasjon.

Forskere peker på at relasjonen til omsorgspersoner er av overordnet betydning for de ulike aspektene ved refleksivitetsutvikling (Schibbye, 2000, s.88).

Utviklingen av refleksivitet og avgrensning kan oppsummeres i fem hovedpunkter:

- Det utvikles primært i relasjon mellom barn og omsorgsperson, og det er relasjonen som er selve reisverket for selvskaping.
  - Det avhenger også av at moren tar barnets ønsker, fantasier og følelser inn i sin subjektive virkelighet, dersom hun er reflektert. Selv om ikke følelsen har sin opprinnelse i henne, vil denne tilgangen gi form til barnets opplevelse og bidra til at barnet organiserer seg bedre selv og forstår mer hva det opplever.
  - Det utvikles i lek med omsorgspersonen og andre.
  - Det utvikles også når omsorgspersonen snakker om følelser.
  - Refleksivitet utvikles når barnet kan observere voksent samspill.
- (Schibbye, 2000, s.92).

Schibbye (2000) understreker at selvrefleksivitet og selvavgrensning ikke er absolutt, og at emosjonelle påvirkninger både innenfra individet selv og fra omgivelsene rundt både kan svekke og begrense disse prosessene i et menneskes liv.

Disse beskrivelsene viser betydningen av fosterbarnets nære relasjoner til omsorgspersoner; for å kunne utvikle et godt emosjonelt og stabilt liv. Siden fosterbarn allerede har flyttet fra minst en familie, sin biologiske familie, kan man anta at fosterforeldre har en desto større jobb i denne tilfriskningsprosessen.

2.5 Anerkjennelse som perspektiver på relasjoner

Bekreftende kommunikasjon

Barn i vanskelige livssituasjoner er kanskje spesielt sårbare i relasjoner til sine omgivelser og dermed er aksept, empati og lytting tungtveiende med tanke på relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarn. Disse egenskapene, eller fraværet av dem, kan være med på å fremme eller hemme barnets muligheter for deltakelse og påvirkning på eget liv (Brukermedvirkning).

Berit og Waastad (1992) tar utgangspunkt i teorien til Schibbye, og de har i den forbindelse funnet anerkjennelsesbegrepet som fruktbart, spesielt med tanke på hvordan relasjoner stagnerer eller utvikles. Begrepet er nært beslektet med aksept, empati, verdsettelse og å lytte, som alle kan være nyttige redskaper for å belyse prosessene i relasjoner (Bae & Waastad, 1992, s.25).

«All oppdragelse innebærer kulturformidling og relasjonen mellom voksne og barn kan ses som en bærebjelke i enhver kultur» (Bae & Waastad, 1992, s.33). Mennesker er grunnleggende avhengige av andre for å bli selvstendige individer. Det er et paradoks at det er gjennom andres bekræftelse og anerkjennelse vi kan få et forhold til oss selv; utvikle et differensiert og selvstendig liv. Dette gjelder alle relasjoner i livet, men er spesielt for barn og deres forhold til foreldre (Bae & Waastad, 1992, s.25).

På den ene siden er vi avhengige av andre, noe som gjør oss sårbare og utsatte i relasjoner. Det stadige behovet for å utvikle et selvstendig liv er en prosess. Når man møter anerkjennelse, tilknytning og fellesskap med andre oppleves det ofte som en positiv utvikling/prosess, samtidig som man som individ utsetter seg for å bli såret og en vanskelig emosjonell posisjon (Bae & Waastad, 1992, s.25).

Disse mellommenneskelige prosessene forgår i en stadig, dynamisk og levende livsprosess.

Bae (1996) poengterer at en relasjon er preget av anerkjennelse: «gjensidig anerkjennelse antas å gi mulighet både for å oppleve individualitet og samtidig føle tilknytning» (Bae, 1996, s.184).

Fosterforeldrene i dette materialet arbeidet med denne dynamikken i forhold til fosterbarnet, individualiteten og følelsen av tilknytning.

Bae (1996) mener at anerkjennelse kommer til uttrykk i hele måten å være i en relasjon til andre på, og at utgangspunktet er en grunnleggende holdning av respekt og likeverd. Dette kan ikke læres gjennom en metode eller metodikk, men er integrert i personligheten vår. Anerkjennelse er i så måte en slags prosess som utvikles og forandres over tid, avhengig av situasjoner og relasjonelle faktorer (Bae, 1996, s.148, 149).

I den forbindelse beskriver Bae (1996) fire væremåter som skaper forutsetninger for anerkjennelse og selvutvikling:

- 1) Forståelse og innlevelse
- 2) Bekreftelse
- 3) Åpenhet, å kunne oppgi kontroll
- 4) Selvrespekt/ avgrensethet

Forståelse og innlevelse innebærer å få tak i meningen eller intensjonen i møte med et annet menneske, ta det andre menneskets perspektiv. En viktig forutsetning her er å *lytte*, være åpen for den andre. Dette er utfordrende for oss mennesker, for da må gi avkall på «vårt eget» og tørre å ta inn budskapet til det møtende mennesket (Bae, 1996, s.149). Fosterforeldrenes rolle er å innta en lyttende holdning slik at fosterbarnet føler seg forstått og møtt.

Bekreftelse er når den voksne både med kroppsspråk og språk formidler at han/hun forstår hva barnet er opptatt av, noe som skaper trygghet. Det understrekes at dette ikke handler om umiddelbar tilfredshetsstillelse eller enighet (Bae, 1996, s.152). Dette handler slik jeg ser det å bli bekreftet på et dypt plan i kraft av det mennesket man er. De rammene hvor fosterforeldrene mestrer å skape trygghet, gir positive bekreftelser til fosterbarnet.

Åpenhet, å kunne oppgi kontrollen handler om å prøve å forstå et annet menneske; at man stiller seg åpen for hva den andre er opptatt av, uten å måtte finne en rask løsning, stille spørsmål, definere og vurdere. I samspill med mye kontroll er det begrenset hva som kommer frem fra begge parters side (Bae 1996, s.155). Et samspill mellom fosterforeldre og fosterbarn som bærer preg av for mye kontroll kan være hemmende på deltakelsen og muligheten for at barnet til å påvirke sin egen situasjon (brukermedvirkning). Slik kan det å være åpen og tørre å oppgi kontroll bli viktig for å skape en god relasjon.

Selvrefleksjon og avgrensethet, desto mer selvreflektert et individ er, desto mer er man i stand til å skille egne og andres opplevelser. Eller desto mer avgrenset man er, jo større oversikt har man over hva som foregår inni seg selv, slik at det å sette fokus på selvrefleksjon og avgrensethet innebærer å tenke helhetlig og sammenhengende i samspillet og interaksjonen (Bae, 1996, s.159,160). Disse faktorene bidrar til at man lettere kan hevde egne rettigheter og behov på en balansert måte ovenfor fosterbarnet. For å lære seg selvrefleksjon og avgrensethet, er barnet avhengig av voksne rollemodeller og veiledere over tid i det daglige liv.

Disse faktorene bidrar til å se på relasjonen og dialogen mellom voksne og barn som et medium for felles oppdragelse og erkjennelse (Bae, 1996, s.163). Fosterforeldrenes egenskaper og interesse for forståelse, innlevelse, bekreftelse, åpenhet, oppgivelse av kontroll, selvrefleksjon og avgrensethet kan være av avgjørende betydning for om relasjonen stagnerer eller utvikler seg på en hensiktsmessig måte for barn i vanskelige livssituasjoner.

Disse teoretiske perspektivene belyser ulike aspekter ved problemstillingen. Antonovsky beskriver fosterbarnets mobilisering av egne ressurser, en forståelse av seg selv og fosterfamilien. Empowerment omhandler muligheten for å påvirke eget liv, samt hvordan fosterfamilien gir fosterbarnet mulighet for deltakelse og medvirkning. Schibbye reflekterer selvstendigheten og den indre veksten til fosterbarnet, men også samspillet og kommunikasjonene (Bae) mellom fosterbarn og fosterforeldre.

Påfølgende kapittel vil beskrive metoden som er valgt og brukt i undersøkelsen.

3. Metode

3.1 Kvalitativ undersøkelse

I denne undersøkelsen har jeg valgt kvalitative forskningsintervju, for å svare på problemstillingen, om hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner. Informantene består av tre fosterforeldre, hvor alle har hatt og har erfaring med fosterhjemsarbeid. Gjennom intervjuene fremkom det informasjon om hva informantene mente fremmet og hemmet deres fosterbarn, i ulik grad, i forhold til medvirkning og deltakelse i eget liv.

Dette kapitlet har til hensikt å gi en presentasjon av mine metodiske valg og vurderinger i forskningsprosessen. Det innebærer metoden for datainnsamlingen, det kvalitative forskningsintervju, kritikk av kvalitativt forskningsintervju, problemstilling/intervjuguide, intervjuform, utvalg og utvalgsstrategier, før intervju, gjennomføring av intervju, refleksjoner i etterkant av intervju, transkribering, analyse og vurderinger knyttet til validitet, reliabilitet, generalisering og etiske hensyn.

Prosessen rundt valg av metode omhandler hvilke data man ønsker å samle inn, og hvordan man samtidig vil analysere dette (Vedeler, 2000). Det er ganske vanlig i samfunnsforskning, og ikke minst innenfor pedagogikk, å skille mellom kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode (Lund, 2006). Den kvantitative forskningsmetoden vektlegges ofte i utbredelse og antall, og den fokuserer på variabler som er forholdsvis uavhengig av den samfunnsmessige konteksten (Thaagard, 2009). Kvantitative metoder har forsøkt å «objektivisere» prosessene ved å holde en viss distanse mellom forskeren og forsøkspersonene, gjengis det i Kleven (2011) og i Hjordemaal & Tveit (2011, s.19). Kvantitativ forskningsmetode kan være standardiserte tester, spørreskjemaer, eksperiment eller observasjoner der resultatene kan kvantifiseres og presenteres i en statistikk (Vedeler, 2000).

Denne oppgaven kommer til å benytte seg av kvalitativ forskningsmetode. For å skape en oversikt for leseren, blir den kvantitative forskningen nevnt, men den kvalitative forskningen vil herfra bli vektlagt grunnet relevans for oppgavens problemstilling.

Kvalitativ forskningsmetode innebærer å utforske menneskelige prosesser eller problemer i en virkelig situasjon. Forskeren skal i kvalitativ forskningsmetode være åpen for hva deltakerne sier og gjør, og skal løfte deres perspektiv frem (Postholm, 2010). Mitt ønske med å intervju

fosterforeldre var å komme nær opplevelsene i en virkelig situasjon, for deretter å fremlegge deres mening rundt temaet i problemstillingen.

Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonens side, å få frem betydningen av folks erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer (Kvale & Brinkmann, 2009).

Et særtrekk som vektlegges i den kvalitative tilnærmingen er at forskeren er nær informantene og forholder seg mer subjektivt og innfølede til opplevelser (Lund, 2006). Hatch (2002, s.7) beskriver kvalitative forskningsmetoder:

Qualitative research seeks to understand the world from the perspectives of those living in it. It is axiomatic in this view that individuals act on the world based not on some supposed objective reality but on their perceptions of the realities that surround them.

Ved å intervju fosterforeldre vil man få et nærmere blikk på hvordan de opplever fosterbarnet og muligheten deres for brukermedvirkning, siden de befinner seg i de samme omgivelser.

Den kvalitative forskningsmetoden er mer innstilt på og har en bedre mulighet for å oppnå en dybdeforståelse av de aktuelle fenomenene, for eksempel bestemte opplevelser hos informantene. For å oppnå dybdeoppnåelse, vil man nesten alltid bruke et lite antall informanter (Lund, 2006). Begrepet kvalitativt innebærer å fremheve prosesser og mening som ikke kan måles i kvantitet eller frekvenser (Thagaard, 2009). Man etterspør det som ikke kan tallfestes eller måles (Lund, 2006).

Kvalitative undersøkelser kan være observasjon, dokumentanalyse, intervju, videoanalyse og feltarbeid. Resultatene gir en dypere forståelse av et fenomen, sett i lys av konteksten. I studier som er kvalitative vil det være vanskelig å trekke kausale slutninger. Målet for kvalitativ forskning er heller ikke å generalisere (Vedeler, 2000).

Dette prosjektet har som mål å skape et bilde eller en forståelse av hva fosterforeldrene legger i begrepet brukermedvirkning; hva de opplever at fremmer og hemmer brukermedvirkning hos sine fosterbarn som befinner seg i en vanskelig livssituasjon. For å få best mulig svar på mine forskningsspørsmål, ønsker jeg å bruke kvalitativ forskningsmetode.

I dette prosjektet vil jeg vektlegge fosterforeldrenes opplevelser av brukermedvirkning i praksis og hvilke positive og negative opplevelser som de har innad i familien, i forhold til sitt fosterbarn. Oppgaven er rettet mot barn i vanskelige livssituasjoner. Siden jeg ikke skal intervju barna, men deres fosterforeldre, kan man i så måte si at fosterforeldrene her blir talerøret for barnet. Jeg er ikke på leting etter ja/ nei-svar, eller den «store sannheten», men er interessert i å utvikle en dybdeforståelse og en utvidet kunnskap for å bidra til større forståelse innen dette feltet.

Innenfor begrepet fenomenologi og kvalitativ forskning gjenspeiles en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørens egne perspektiver og beskrive en verden slik den oppleves av informantene, ut fra en forståelse om at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter (Kvale & Brinkmann 2009, s.43).

I dette prosjektet velger jeg å bruke intervju som forskningsmetode.

“Qualitative researcher use interviews to uncover the meaning structures that participants use to organize their experiences and make sense of their worlds” (Hatch, 2002 s.91). Samtidig egner intervjuundersøkelser seg godt til å hente informasjon om personers synspunkter, selvforståelse og opplevelser (Thagaard 2009). Jeg mener dette vil være en tilnæringsmåte i forskningsfeltet som forhåpentligvis gir adekvat informasjon fra informantene i forhold til problemstillingen.

3.2 Metode for datainnsamling – det kvalitative forskningsintervju

Det er min interesse for barn i vanskelige livssituasjoner, og hva som fremmer eller hemmer brukermedvirkning for dem, som leder til valg av kvalitativ forskningsintervju som metode. Jeg mener at denne metoden kan belyse problemstillingen ved at informantene kan besvare spørsmålene og skape en tydeligere dybdeforståelse om teamet.

Kvale & Brinkmann (2009, s.43) sier at «det kvalitative forskningsintervju er å forstå sider ved intervjupersonens dagligliv, fra hans eller hennes eget perspektiv».

Intervjusamtaler kan være et godt utgangspunkt for å få større kunnskap om hvordan enkeltindivider reflekterer og opplever sin egen situasjon (Thagaard, 2009).

Videre velger jeg et kvalitativt forskningsintervju som kalles semistrukturert livsverdensintervju som brukes når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra intervjupersonens egne perspektiver. Denne formen for intervju søker å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden og særlige fortolkninger av meningen med fenomenene som blir beskrevet. Metoden ligger nær opp til en samtale i dagliglivet, men formålet er et profesjonelt intervju. Det er semistrukturert; det er verken en åpen samtale eller en lukket spørreskjemasamtale. Intervjuet utføres i overensstemmelse med en intervjuguide som sirkler inn bestemte temaer, og som kan inneholde forslag til spørsmål (Kvale, 2009, s.47). Målet med prosjektet er å få innsikt i fosterforeldrenes opplevelse av brukermedvirkning rundt barn i vanskelige livssituasjoner.

Jeg velger å transkribere intervjuet, og den skrevne teksten og lydopptakene utgjør til sammen materiale for den etterfølgende meningsanalysen. Kvale (2009) understreker at et slikt intervju er en faglig konversasjon, men likevel ikke mellom to likeverdige partnere. Det vil hele tiden være forskeren som har definisjonsmakten i en slik situasjon.

3.3 Kritikk av kvalitativt forskningsintervju som metode

Intervju som metode har i forskningsmiljøet vært utsatt for kritikk. Den generelle kritikken går blant annet ut på intervjuets evne til videre generaliserbarhet. Intervjuene involverer ofte få personer, noe som kritikerne har vurdert som lite troverdig og med liten overførbarhet til større grupper. Et annet forhold er asymmetriske maktforhold i kvalitative forskningsintervjuer. Intervju i forskningsøyemed er ikke en åpen, dagligdags samtale hvor partene er likestilte. Den som intervjuer har vitenskapelig kompetanse. Forskeren definerer situasjonen rundt intervjuet, fra begynnelse til slutt. Intervjuet er samtidig en enveisdialog, hvor den som intervjuer spør og den som blir intervjuet svarer. Intervjuet kan både være en instrumentell dialog og en manipulerende dialog. Den gode samtalen er ikke nødvendigvis et mål i seg selv, men et middel for at forskeren skal fortolke og rapportere i overensstemmelse med sin forskning. Et forskningsintervju kan ha en skjult dagsorden, hvor intervjueren forsøker å gå direkte frem på en indirekte måte. Til sist, men ikke minst, har forskeren som intervjuer monopol på å fortolke og beskrive det som fremkommer (Kvale & Brinkmann, 2009, s.52).

Selv om denne metoden er gjenstand for kritikk, vurderer jeg det slik at dette er en forskningsmetode som vil kunne formidle personlig opplevd virkelighet, tanker og meninger. På denne måten kan jeg få valide data for å besvare min problemstilling.

3.4 Problemstilling/intervjuguide

Som tidligere nevnt er min problemstilling:

Hva fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner?

Problemstillingen vil undersøkes med disse underliggende problemstillingene:

1. Hva legger du i begrepet brukermedvirkning og hva mener du at det er?
2. Hva fremmer brukermedvirkning for dere og deres fosterbarn? (Er det noe som har påvirket dere eller barnet i spesielt positiv grad)?
3. Hva hemmer brukermedvirkning for dere og deres fosterbarn? (Er det noe som har påvirket dere eller barnet i spesielt negativ grad)?
4. Er større grad av brukermedvirkning ønskelig/ mulig?

3.5 Intervjuform

Som tidligere beskrevet er den valgte intervjuformen semistrukturert (Dalen, 2004). «Et semistrukturert livsverdensintervju er en planlagt og fleksibel samtale som har som formål å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden med henblikk på fortolkning av meningen med de fenomener som blir beskrevet» (Kvale & Brinkmann, 2009, s.325). Ved semistrukturerte intervjuer fokuseres samtalene mot bestemte temaer som forskeren har valgt ut på forhånd (Dalen, 2004). Min intervjuguide ble bearbeidet over en tid og spørsmålsformuleringene ble mer detaljert og spisset, men likevel åpne slik at informantene kunne fortelle relativt fritt.

Temaene i intervjuguiden er formulert som åpne spørsmål knyttet til problemstillingen. Noen av spørsmålene følges opp av underpunkter. Disse er tenkt som en hjelp til intervjuer eller informant, dersom det er behov for en forklaring eller tips for å komme på glid. I forkant av intervjuene hadde jeg kontakt per telefon, hvor vi avtalte tid og sted for intervjuet. Informantene ble spurt om de ønsket å få tilsendt intervjuguiden, noe alle tre avslo. I stedet informerte jeg om prosjektet og formålet med intervjuet, for så å avtale en grundigere informasjon på intervjudagen.

3.6 Utvalg og utvalgsstrategier

Å finne et egnet utvalg av informanter til eget prosjekt handler om å tenke gjennom hvem som skal intervjues, hvor mange og hvilke kriterier som skal legges til grunn for utvelgelsen (Dalen, 2004). Kvalitative studier baserer seg på strategiske utvalg, det vil si at vi velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver (Thagaard, 2009). Dette innebærer at en søker etter utvalg som er troverdige og informasjonsrike for prosjektets formål (Vedeler, 2009). Siden utvalget av informanter i kvalitative undersøkelser ofte er lite, er det viktig å vektlegge et troverdig utvalg (Vedeler, 2009). Kvalitative studier omhandler ofte personlige og til dels nærgående temaer, og det kan være vanskelig å finne personer som er villige til å stille opp som informanter. Her benyttes en metode som sikrer et utvalg som er villige til å delta i undersøkelsen. Denne utvelgelsen av informanter kalles et tilgjengelighetsutvalg (Thagaard, 2009). Informantene i slike studier er strategisk valgt ved at informantene representerer relevante egenskaper for problemstillingen i oppgaven (Thagaard, 2009). Fosterforeldre vil kunne belyse situasjoner rundt barn i vanskelige livssituasjoner, da de daglig omgås med fosterbarnet i familien.

3.7 Før intervjuet

Rekruttering av utvalget startet med en skriftlig henvendelse til lederen i organisasjonen hvor jeg hadde hospitert. Her beskrev jeg oppgavens problemstilling og struktur, samtidig som jeg etterspurte informanter til prosjektet; tre fosterforeldre. Denne fremgangsmåten var godkjent av NSD før kontakten. Organisasjonen hadde et fellesmøte hvor de diskuterte hvem de skulle spørre. Tre fosterforeldre ble spurt og alle ønsket å delta som informanter. Da de hadde svart ja til organisasjonen, fikk jeg navn og telefonnummer på mail, slik at informantene kunne kontaktes for et intervju. Undertegnede tok kontakt med telefon og møtte stor velvilje hos informantene. Vi avtalte tid og sted for intervjuet. Alle ønsket informasjon om prosjektet på telefon og ingen ønsket å få tilsendt samtykkeerklæring og informasjonsskriv i posten (se vedlegg 3) før intervjuet. De ønsket å lese gjennom og underskrive på intervjudagen.

3.8 Gjennomføring av intervju

Jeg hadde i utgangspunktet estimert intervjuene til cirka en time. Det tok noe tid å komme i gang, fordi innledningen til intervjuene var preget av en samtale for å bli litt mer kjent. Slik ble den praktiske gjennomføringen av intervjuene på mellom 45 og 75 minutter, omtrent den varigheten jeg hadde forespeilet fosterforeldrene.

Alle intervjuene foregikk hjemme hos informantene, etter eget ønske. De hadde alle gjort det trivelig, med kaker og kaffe. Utgangspunktet mitt var at begge foreldrene skulle delta, men det viste seg å være vanskelig i praksis grunnet arbeid og møter. En av hvert fosterforeldrepår deltok på intervjuet, og informantene virket forberedt og hadde tenkt gjennom temaet før intervjuet. Dette fremstod ganske tydelig da informantene gjentatte ganger under intervjuene henviste til den andre av fosterforeldrene.

Det ble lagt vekt på at det skulle være en avslappet atmosfære og at foreldrene skulle føle seg vel i intervjusituasjonen. Jeg informerte om at de ikke trengte svare på spørsmål de ikke var komfortable med. I løpet av intervjuprosessen svarte alle utfyllende på spørsmålene. Under intervjuene prøvde undertegnede etter beste evne å bekrefte både med det verbale og non-verbale språket; øyekontakt, bekreftende nikk og interesse var i fokus og ble vektlagt under hele intervjuet.

Alle intervjuene ble gjennomført i løpet av en tre ukers periode.

3.9 Refleksjoner i etterkant av intervju

I min rolle som intervjuer opplevde jeg å komme nær informantenes livsverden. På samme tid ble jeg også mer klar over min egen livsverden, hvor samtalen, ordene og kroppsspråket til sammen utgjorde en helhet.

I forkant av intervjuene hadde jeg forberedt meg grundig gjennom å lese metodebøker, fagbøker, master- og doktorgradsavhandlinger om emnet brukermedvirkning. Det ga meg informasjon, men også muligheten til å lage relevante spørsmål i forhold til informantene og problemstilling. I etterkant ser jeg at disse forberedelsene var gode. Det var både tidkrevende og utfordrende å arbeide frem tydelige og relevante spørsmål til intervjuguiden. Dette forarbeidet gjorde gjennomføringen av intervjuene lettere ved at jeg opplevde å være trygg på det faglige stoffet, og jeg kunne dermed være friere i intervjusituasjonen; i møtet med informanten.

Som forsker er det umulig å være objektiv i en intervjusituasjon. Man påvirkes av egen forforståelse, stemningen, møtet med et nytt menneske og dialogen, og på samme tid skal man som forsker ha en rolle som intervjuer. En vanskelig, men samtidig spennende utfordring i forskningsøyemed. Bevisstheten rundt dette er viktig for å være så autentisk og valid som mulig i den kvalitative forskningen.

3.10 Transkriberingen

Når intervjuene transkriberes fra muntlig til skriftlig form, blir intervjusamtalene strukturert slik at de er bedre egnet for analyse (Kvale & Brinkmann, 2009). Denne prosessen fra muntlig til skriftlig språk er krevende. Min hensikt var å få frem informantenes kunnskap, erfaringer og tanker om hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning hos deres fosterbarn.

Jeg ønsket å transkribere så raskt som mulig etter intervjuene, mens materialet var friskt i minne. Hvert av intervjuene ble derfor transkribert umiddelbart etter gjennomføringen. I skrivearbeidet var jeg påpasselig med ikke å ende innholdet i meningsytringene. Når jeg opplevde vanskeligheter med å oppfatte ord, ble dette markert i den skrevne teksten. Etter transkriberingen hørte jeg på intervjuene flere ganger for å være sikker på at jeg hadde fått med meg alt. Under intervjuene benyttet jeg diktafon, og jeg noterte noe underveis.

Ved å lytte til intervjuene flere ganger og i sammenheng med transkriberingen begynner man å tenke teoretiske perspektiver og se likheter og forskjeller hos informantene.

Etter transkriberingen startet analysearbeidet.

3.11 Analysen

Det finnes ulike analysekategorier. Jeg har valgt å benytte meg av metoden meningsfortetting. «Meningsfortetting medfører en forkortelse av intervjupersonenes uttalelser til kortere formuleringer. Lange setninger komprimeres til kortere, hvor den umiddelbare mening i det som er sagt, gjengis med færre ord» (Kvale & Brinkmann, 2009, s.212).

Det første analysegrepet var å gjøre opp en egen mening om intervjuet; hva slags intervju og på hvilken måte skulle det gjennomføres. Videre i analysearbeidet la jeg vekt på mine tanker under transkriberingen. Deretter hang jeg opp store ark med tekst for å få frem det viktige og meningsbærende, spesielt med tanke på å synliggjøre, plassere og kategorisere informasjonen for meg selv i bolker, samt for å tydeliggjøre og forstå fosterforeldrenes betraktninger. Ved hjelp av arkene ble helheten mer oversiktlig, det ble lettere å trekke ut det sentrale, trekke ut relevante poeng og begreper som fosterforeldrene sa; som igjen svarte på problemstillingen. Ut fra disse begrepene valgte jeg relevant teori. Begrepene ble både temaer og funn for å

kunne svare på hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner. Disse funnene ble kategorisert og flyttet til forskningsspørsmålene/intervjuguiden. Senere har jeg forsøkt å se likheter og forskjeller i de tre intervjuene for senere å knytte de opp mot forskningsspørsmålene.

3.12 Validitet, reliabilitet, generalisering og etiske hensyn

Thagaard (2009) påpeker at validitet, reliabilitet og generalisering er sentrale begreper i diskusjoner rundt forskerens troverdighet. Andre kvalitative forskere har ignorert eller avvist spørsmålene om validitet, reliabilitet og generalisering, fordi de mener det er begreper som hindrer kreativ og frigjørende kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann, 2009).

Etiske hensyn omhandler forhold mellom forskere; at forskeren utviser redelighet og nøyaktighet i presentasjoner av egne forskningsresultater samt vurderingen av andre forskeres arbeid (Thagaard, 2009). Eller sagt med andre ord: «Forskersamfunnet spiller en viktig rolle når det gjelder vurdering av teorier, observasjoner og eksperimenters pålitelighet» (Gilje & Grimen, 2009, s.262).

Det handler om at man presenterer et perspektiv på den virkeligheten man har observert under forskningsarbeidet. Dette perspektivet kan være mer eller mindre troverdig. Etiske hensyn handler også om verdishensyn og om generelle prinsipper på hvordan man skal agere. Forskeren må ta hensyn til informantenes privatliv og sfære, men samtidig vektlegge informantenes rett til å bestemme over seg selv og deres egen verdighet (Vedeler, 2000).

I denne teksten forsøker jeg å sette et kritisk lys på eget arbeid ved å gjennomgå validiteten i prosjektet.

Validitet som begrep er synonymt med styrke og gyldighet av utsagn, og begrepet viser til om metoden kan brukes til å undersøke det som var formålet (Kvale & Brinkmann, 2009).

Validitet er også knyttet opp til tolkning av data. Den kan defineres som gyldigheten av de tolkningene forskeren kommer frem til og gyldigheten i forhold til den virkeligheten som skal studeres (Thagaard, 2009). Kvale & Brinkmann (2009, s.253) beskriver validitet i flere stadier, hvor intervju, transkribering og analyse er noen elementer. Intervjuet har med intervjupersonens troverdighet og selve intervjuets kvalitet å gjøre. Transkriberingen handler om valg av språklig stil, og hva som blir en gyldig overføring fra muntlig til skriftlig form. Analysen handler om spørsmålene i intervjuteksten er gyldige og om tolkningene er logiske. Jeg var godt forberedt til intervjuene, ved på forhånd å ha lest relevant litteratur og arbeidet

grundig gjennom intervjuguiden. Dette gjorde at jeg kunne være troverdig i intervjusituasjonen, «slippe» manus og være mer tilstede under intervjuene. En diktafon med god lyd kvalitet ble brukt i intervjusituasjonen. Det gjorde det lettere å transkribere så autentisk som mulig. Under transkriberingen valgte jeg å skrive ned hvert ord, utsagn og lyd med ønske om en så valid transkribering som mulig. Det var tidkrevende og lærerikt. Transkribering er, slik jeg ser det, subjektivt og hvis en annen hadde transkribert lydfilene ville trolig resultatet vært annerledes.

Validitet er også en håndverksmessig kvalitet som ikke bare omhandler metodene, men også forskeren som person; noe man kan kalle forskerens moralske integritet og praktiske klokskap. Valideringen bør gjennomsyre hele forskningsprosessen (Kvale & Brinkmann, 2009, s.253). Det handler om at utsagnene fra intervjuene er korrekte og de stemmer overens med det som er sagt, om forskeren klarer å oppfatte meningen til informantene og ikke minst hva forskeren selv vektlegger og skriver etter intervjuene. Under gjennomføringen av intervjuene hadde informantene mulighet til å bestemme hvor intervjuet skulle foretas, og det var satt av god tid til samtalene. Dette for at det skulle foregå i trygge omgivelser og at informantene hadde mulighet til å bli trygg på meg som intervjuer. Alle tre fosterforeldre valgte å intervjues i eget hjem. Mitt utgangspunkt var at begge fosterforeldrene skulle være med under intervjuet, men av praktiske grunner ble det én av hvert fosterforeldrer som deltok da selve dagen kom. En fare ved dette er at man som forsker bare får refleksjoner og erfaringer fra en av fosterforeldrene. Men siden det ikke var praktisk mulig for begge foreldrene å stille opp, måtte jeg som forsker t utgangspunkt i dette. Det skal sies at alle de tre informantene refererte til sin partner flere ganger under intervjuene.

Valideringen i mitt prosjekt vil det derfor være opp til leseren å avgjøre, om det finnes noe samsvar mellom funnene i intervjuene og det teoretiske grunnlaget som jeg har valgt å benytte i oppgaven.

Videre vil jeg rette kritisk søkelys på reliabiliteten av prosjektoppgaven.

Reliabiliteten har med forskningsresultatene konsistens og troverdighet å gjøre (Kvale & Brinkmann, 2009, s.250). Forskeren må under forskningsprosessen argumentere for hvordan dataene har blitt utviklet underveis, overbevise leseren om kvaliteten på forskningen og dermed også verdien av resultatene (Thagaard, 2009).

Reliabilitet kan måles ved å se på hvorvidt de innsamlede data er uten formelle feil. Eksempler på dette kan være ledende spørsmål fra intervjuer, kategoriseringsfeil i analysen og transkriberingsfeil (Kvale, 2001). Det er mange fallgruver ved lange forskningsprosesser. Det er likevel av stor betydning for forskningsresultatene at funnene har høy grad av reliabilitet, samtidig som en for sterk fokusering på reliabilitet kan motvirke kreativ tenkning og variasjon (Kvale, 2001, s.164). Derfor velger jeg å redegjøre nøyaktig for for-, under- og etterarbeid, samt tolkning, analyse og presentasjon av resultater og drøfting, slik at leseren lettere kan sette seg inn i forskningsmaterialet. I tillegg har jeg gitt fylldige beskrivelser i form av sitater fra informantene.

Gjennom dette prosjektet har jeg prøvd å ivareta reliabiliteten gjennom intervjuene, transkriberingen og analysen. Jeg har planlagt, gjennomtenkt og skrevet en intervjuguide, hvor spørsmålene bygger på hverandre. Intervjuguiden er godkjent av NSD, og den er basert på relevant litteratur, egne betraktninger og tanker om oppgavens problemstilling.

Under intervjuene har jeg brukt diktafon. Dette har trolig ivaretatt reliabiliteten. Ved å lytte på opptaket flere ganger, vil transkribering bli så riktig som mulig.

Kvale og Brinkmann (2009) hevder at det beste ville være at flere transkriberer samme intervju. Dette for å kvalitetsstyrke det nedskrevne. Denne kvalitetssikringen gir tyngde i oppgaven, men i dette prosjektet har det dessverre ikke vært mulig.

Reliabiliteten ved analysearbeidet i oppgaven er forsøkt ivaretatt gjennom en systematisk fremstilling av meningsfortetting og kategorisering som fremgangsmåte. Jeg har hørt på opptakene flere ganger, for så å transkribere. Deretter har jeg skrevet ned sitater, hvor aktuelle setninger/ ord ble kategorisert og reflektert over.

Når resultater av en intervjuundersøkelse vurderes som rimelig pålitelige og gyldige, gjenstår spørsmålet om resultatene primært er av lokal interesse eller om de kan overføres til andre intervjupersoner og situasjoner (Kvale & Brinkmann, 2009, s.264). Mitt utvalg er for lite til å kunne generaliseres. Det har vært av stor betydning for meg å få innblikk i hva som hemmer og fremmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner. Samtidig må det vektlegges at alle mine informanter har formidlet sitt verdensbilde, og at deres betraktninger og opplevelser ikke kan generaliseres til alle fosterforeldre generelt. På en annen side er informantene i prosjektet en del av den virkelige verden; ved at de gir et bilde av deres opplevelser.

Etikk

Det vil bestandig være etiske og moralske spørsmål forbundet med å intervju i forskningssammenheng (Kvale & Brinkmann, 2009). I kvalitativ forskning er både relasjonen mellom forsker og informant samt hensynet til informantene viktig.

«Det menneskelige samspill i intervjuet, påvirker vårt syn på menneskets situasjon» (Kvale & Brinkmann, 2009, s.79). Ved hvert intervju hadde vi en innledende samtale hvor vi ble litt mer kjent. Mitt ønske som forsker var å skape en dialog som var meningsfull. Dette for at fosterforeldrene skulle føle seg komfortable under intervjuet og at de samtidig svarte utfyllende på forskningsspørsmålene.

I denne oppgaven er min hensikt og mitt ønske å finne fosterforeldrenes egne opplevelser og meninger med tanke på brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner. Det vektlegges derfor hva fosterforeldrene opplever rundt dette temaet. Analysen av de innsamlede data blir gjengitt så presist og korrekt som mulig. Den etiske utfordringen vil i denne sammenhengen være at min analyse av stoffet blir bearbeidet så autentisk som mulig; at materialet stemmer med det fosterforeldrene forteller.

Intervjuguiden inneholder spørsmål som informantene både kan oppleve som privat, følelsesladet og vanskelig. Det er tre forskjellige informanter med ulike fosterbarn. Det vil være etisk riktig å trå varsomt, da et slikt intervju kan utløse følelser og tanker under, og også i ettertid av intervjuet. Respekten for at de har åpnet sin livsverden og sitt hjem for meg, som forsker, er viktig å ha som en rød tråd gjennom hele arbeidet.

De nasjonale forskningsetiske komiteer (NESH, 2008) har forskningsetiske retningslinjer som jeg ønsker å legge til grunn for prosjektet. Det gjelder krav om informert og fritt samtykke, krav om å informere og krav om konfidensialitet, hvor navn anonymiseres og teksten har et språk som kamuflerer informantene og deres opplevelser. I forkant av intervjuene ønsket jeg å gi både muntlig og skriftlig informasjon til fosterforeldrene. Samtlige fosterforeldre ville at vi skulle ta den skriftlige biten på intervjudagen, og de mente at det var tilstrekkelig med informasjon om prosjektet over en telefon. De fikk også informasjon om at de kunne trekke seg når som helst i prosessen, og at alle datamaterialer da ville bli slettet. Jeg innhentet skriftlig tillatelse fra Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (se vedlegg 4) og skriftlig

samtykkeerklæring fra alle de tre fosterforeldrene. Foreldre og barn blir også anonymisert i presentasjonen av funnene i prosjektet.

4. Presentasjon av data og drøfting

Resultat- og drøftingsdelen er oppbygd og delt i fire. Metoden som bygger analysedelen er bruk av forskningsspørsmål som koder og kategorier. Utgangspunktet er at disse fire spørsmålene skal gi svar på problemstillingen i oppgaven. Det blir beskrevet hva de ulike fosterforeldrene svarte på de fire forskjellige underspørsmålene til problemstillingen. Resultatene og drøftingen er ikke separert. Etter informantenes beskrivelser, presenteres teorigrunnlagets drøftingspunkter, slik at data og drøfting er ett kapittel.

Fosterforeldrene hadde henholdsvis fra 1,5 år til 10 års erfaring med fosterhjemarbeid. Fosterbarna som blir berørt vil benevnes med *fosterbarnet/barnet/han/hun* i data og drøftedelen, for å sikre anonymiteten.

Undersøkelsen er basert på semi-strukturerte intervjuer av tre informanter som alle er fosterforeldre. Resultatene fra denne studien bygger på svar fra mitt utvalg, og kan ikke overføres til å gjelde alle fosterforeldre som har fosterbarn. Deler av materialet kan likevel antas å gjenkjennes av personer i samme situasjon, og kan derfor være et nyttig innspill i arbeidet rundt barn i vanskelige livssituasjoner.

Analysen har vært en prosess over tid, hvor det å lese, valg av teori, valg av metode og ta etiske vurderinger har vært sentralt og vektlagt, sett i forhold til problemstillingen. Alle funnene er mine egne tolkinge på informantenes svar.

Postholm (2009) beskriver at det å analysere et materiale, er et forsøk på å forstå det som er sagt og beskrevet. Denne kodingen og kategoriseringen kan være til hjelp for å finne sammenhenger og mønstre i den skrevne teksten, slik at det skal bli begripelig og mer håndterbart (Postholm, 2009). En nærmere og mer praktisk forklaring på koding som analyseverktøy beskriver Postholm (2009,) når han sammenligner med plasseringen av frukt i en fruktdisk. I en butikk som har en fruktdisk med ulike frukter, vil de ulike sortene mest sannsynlig ligge i hver sine kasser. Slik kan hvert enkelt fruktslag defineres som kodene/enhetene som sammen presenteres under samlebetegnelsen frukt. Termen frukt som kategori kan sies å være mer abstrakt enn navnet på enhetene det representerer, men med denne kategoriseringen av «fruktene» /konkretiseringen av analysen i prosjektet, blir analysearbeidet sett på med nye øyne og enklere å håndtere (Postholm, 2009).

Med dette som bakgrunn, vil jeg ut fra intervjuene kategorisere og lete etter funn som kan knyttes opp mot problemstillingen.

Disse fire forskningsspørsmålene blir brukt som grunnlag for å kunne svare på problemstillingen.

1. Hva legger du i begrepet brukermedvirkning og hva mener du at det er?
2. Hva fremmer brukermedvirkning for fosterbarnet og dere? (Er det noe som har påvirket barnet eller dere i spesielt positiv grad?)
3. Hva hemmer brukermedvirkning for fosterbarnet og dere? (Er det noe som har påvirket barnet eller dere i spesielt negativ grad?)
4. Er det med større grad av brukermedvirkning ønskelig/mulig?

4.1 Forståelsen av begrepet brukermedvirkning

I denne kategorien er det ønskelig å se på hva fosterforeldrene legger i selve begrepet brukermedvirkning, om dette er et kjent eller mindre kjent begrep og hva de eventuelt mener at det er. Fosterforeldrenes uttalelser blir skrevet i kursiv.

En av fosterforeldrene forteller at brukermedvirkning er et begrep som de bruker aktivt i dagliglivet og er godt kjent med i familien. De opplever at det et viktig begrep som de arbeider for å integrere i det daglige arbeidet rundt og med fosterbarnet. Ord som *respekt* og *det å bli spurt om å være med på avgjørelser*, gir brukermedvirkning et innhold for dem.

Hjemmet forteller videre at:

«Vi bruker ofte ordet brukermedvirkning selv vi. Jeg tenker at det har noe med respekt for barnet å gjøre. Det handler om at barnet blir spurt om å være med på noen avgjørelser, selv om det ikke handler om at barnet skal bestemme alt, så er det viktig å føle at man er deltagende og har noe man skulle ha sagt. Vi opplever at det kan være en fin måte å løse opp i konflikter og vanskelige situasjoner».

De forteller videre at fosterbarnet i noen sammenhenger kan ha utagerende adferd, og under disse konfliktene bruker de brukervedvirkning som en strategi/ et verktøy for at fosterbarnet skal føle seg mer deltakende i prosessen. Det kan være med på å løse fastlåste situasjoner som oppstår både i hjemmet og på andre arenaer barnet hvor ferdes, som skole og fritidsaktiviteter. De snakker om situasjonene som har oppstått, og sammen finner de løsninger for å forebygge fremtidige situasjoner. Fosterforeldrene opplever at fosterbarnet har hatt en positiv utvikling med å sette ord på følelser og meddele behov, samt at konfliktene har blitt noe redusert. Dette er noe de stadig jobber med i fellesskap.

En annen informant er åpen på at brukervedvirkning ikke er et veldig kjent begrep, men at det gir ulike assosiasjoner til medvirkning i forhold til fosterbarnet som bor hos dem. Deres familie er opptatt av å være gode rollemodeller for fosterbarnet, og ønsker at barnet skal inkluderes i familien på samme måte som deres egne biologiske barn. Fosterforeldrene forteller at de har et genuint ønske om at det fosterbarnet ser og lærer i deres familie, kan styrke det til å få et godt og utviklende voksenliv, til tross for ulike vanskelige situasjoner i oppveksten. De ønsker å *medvirke* til at deres fosterbarn *får et bedre liv*.

Fosterforeldrene beskriver:

«Jeg opplever at brukervedvirkning handler om hvordan vi som familie kan medvirke til at fosterbarnet vårt får det bedre i livet sitt, og vi håper at vi kan medvirke på en slik måte at barnet kan nyttiggjøre seg det i sitt eget liv, både når barnet bor hos oss og når hun skal ut i verden. Vi håper at vi er rollemodeller som hun kan se og lære av. For eksempel det å lytte og å se andre mennesker er viktig for å kunne omgås andre».

Informanten forteller at fosterbarnet har vansker med det sosiale livet, spesielt i forhold til barn og unge på samme alder. I hjemmet har de hatt samtaler om dette for å hjelpe barnet til å mestre det sosiale på en mer hensiktsmessig måte. Samtidig ser de at det kan være utfordrende for fosterbarnet å mestre de ulike situasjoner i dagliglivet. Som en støtte til samtalene prøver de å være gode rollemodeller, og håper at det på sikt kan bidra til å gi fosterbarnet en positiv utvikling i forhold til eget liv.

En annen fostermor forteller at brukervedvirkning er et godt kjent begrep. I en periode arbeidet hun med brukervedvirkning i forhold til sosialtjenesten i en kommune. Etter en periode ble prosjektet avsluttet, og det ble dessverre ikke videreført grunnet økonomi. Informanten opplevde det som svært vanskelig i forhold til arbeidssituasjonen, og hun valgte da å oppsøke andre arenaer hvor brukervedvirkning var mer integrert. Brukervedvirkning som begrep har hun arbeidet aktivt med i mange år, og hun gir uttrykk for at det er et spennende og engasjerende tema for henne. Å være *herre i eget liv* og evnen til å lytte er brukervedvirkning for henne.

Fosterforeldrene forteller:

«Brukervedvirkning for meg handler om å være herre i eget liv. Bruker er man jo bare akkurat i møte med et system, ellers er man et menneske som deg og meg. Det første møtet med et menneske handler om at de har et behov som skal dekkes, og da er det grunnleggende med respekt i møte med det individet. Jeg jobbet tidligere i sosialtjenesten. Kunsten er å lytte til det mennesket sier og få med det behovet, forstå og finne en hjemmel i loven som gir rettigheter. Om man så gir det avslag, er det viktig å gjøre det med respekt».

Fostermor forteller om en hendelse i familien hvor ett av barna opplevde å få et svært vanskelig forhold til skolen. Dette skapte så store utfordringer at de ble tvunget til å oppsøke andre løsninger. Løsningen ble etter en lang og vanskelig tid å opprette hjemmeundervisning, slik at deres barn skulle få tilbake motivasjon og læringsevne. Og etter denne hendelsen ble brukervedvirkning et enda viktigere begrep for familien, og det å *våge å være seg selv*, bli sett og hørt, samt *bli tatt på alvor* fikk en ny mening og dimensjon.

«For meg er det også slik at brukervedvirkning handler om at mennesker får muligheten til å våge å være seg selv. I vår familie har vi både biologiske barn og fosterbarn. Ett av våre biologiske barn går ikke på offentlig skole. Barnet vårt mistrivdes på skolen. Han ble testet og funnet svært intelligent. Barnet byttet skole og den nye skolen var ærlig og sa at det var vanskelig for dem å undervise, gi barnet det som trengtes. Det var brukervedvirkning; vi ble sett, hørt og tatt på alvor for de individene vi var. Da bestemte vi oss for å gi hjemmeundervisning. Det er brukervedvirkning i praksis. Barnet kan hver dag ta utgangspunkt i hva det har lyst til å lære. Fosterbarnet vårt kom forleden dag å spurte om også det var mulighet for å gå på skole hjemme»

Det å våge å være seg selv og bli tatt på alvor var tungtveiende og viktig i fosterhjemmet.

Refleksjoner og drøfting

Denne kategorien vektlegger hva fosterforeldrene mener ligger i betydningen av ordet brukermedvirkning. Det er et komplekst og omdiskutert begrep, slik at jeg har valgt å ta utgangspunkt i fosterforeldrenes forståelse.

Fosterforeldrene hadde ulike begreper og kanskje også ulik forståelse av selve ordet. De beskrev det som respekt, deltakelse, medvirkning, å lytte, å få et bedre liv, ledelse i eget liv, våge å være seg selv, bli sett og hørt, tatt på alvor og bli spurt om å være med på noen avgjørelser.

Disse funnene kan forstås i lys av forskningen til Thomas & O`Kane (Trana, 1998). De intervjuet, som tidligere nevnt, engelske barn hvor myndighetene hadde overtatt ansvaret, og de spurte barna på hvilken måte de ble tatt med på avgjørelser som påvirket deres liv. Det kom tydelig frem at barna ønsket å leve et normalt liv med mulighet for påvirkning på avgjørelser i eget liv. Barna var spesielt opptatt av å påvirke avgjørelser rundt venner, fritid, skole, samvær med familie og deres permanente bosted. Under samtalene med barna kom det også frem at det å bli hørt, å fortelle om sine problemer, om sitt liv, var viktige komponenter og begreper for dem.

Undersøkelsen min og undersøkelse fra England samsvarer i så måte. Fosterforeldrene beskriver at tyngden av å bli sett og hørt som det menneske man er, er av adekvat betydning for å oppnå god trivsel og tilværelse i sin fosterfamilie.

Denne masteroppgaven reflekterer, slik jeg ser det, at å lytte til barnet, la det være deltakende og påvirke sitt eget liv i familien, samt viktigheten av å bli sett, hørt og bli tatt på alvor er viktige faktorer og en forståelse som disse familiene har integrert og som det kontinuerlig arbeides med. Informantene i undersøkelsen fortalte at de la vekt på å spørre fosterbarna om avgjørelser som påvirker deres eget liv. På en annen side kan man tenke seg, i forskningsøyemed, at et intervju med fosterbarna hadde vært interessant; for å se om fosterbarnas opplevelser samsvarer med fosterforeldrenes utsagn.

Fosterforeldrene i undersøkelsen arbeider for og med barn. Denne hjemlige arenaen er langt fra arenaer på statlig hold. Likevel ser man en likhet og et felles ståsted mellom praksisfeltet og det lovgivende/førende organ, hvor brukermedvirkning på individnivå omhandler at den

som benytter seg av helsetilbudet skal også ha innflytelse på det (Sosial- og helsedirektoratet 2006, s.8). Det kan synes som om fosterbarnas medvirkning er implementert i fosterfamiliene ut fra funnene i undersøkelsen. På samme tid er det komplisert å måle graden av innflytelse, da alle fosterbarn og familier har sitt eget individuelle ståsted og betraktninger rundt dette tema.

4.2 Fosterforeldrenes opplevelse av hva som fremmer brukermedvirkning hos fosterbarnet?

I denne kategori ønsker jeg å sette fokus på om noe påvirker barnet i spesielt positiv grad, når det gjelder brukermedvirkning i fosterfamilien.

Fostermor forteller om en konkret opplevelse med hensyn til å fremme brukermedvirkning. Deres fosterbarn har i mange år hatt store vansker med kontroll over avføring og urin. Dette har skapt store vansker og mange utfordringer i dagliglivet for barnet. Fosterforeldrene hadde over tid oppsøkt ulike instanser, uten noen positive resultater. De ble enige om å sette seg ned og snakke med fosterbarnet for å se om de kunne finne noen løsninger sammen.

«Vårt fosterbarn har hatt en stor utfordring i mange år. Barnet kontrollerer ikke avføring og vannlating. Dette er svært hemmende i det daglige, spesielt med tanke på barnets høye alder. Vi startet med brukermedvirkning fra begynnelsen ved å spørre fosterbarnet hva han tenkte og hvordan vi kunne hjelpe han på best mulig måte. Vi utarbeidet en konkret og detaljert liste sammen. Den henger på badet og blir brukt som en veileder i denne sammenheng. Barnet har vært med på å bestemme dette. På den måten tar barnet litt mer ansvar, og det har hjulpet veldig masse. Denne medvirkningsprosessen har skapt bedring i vanskene».

Dette samarbeidet mellom fosterforeldre og fosterbarn kunne se ut til å hjelpe barnet til å delta mer i sine egne prosesser og dermed få bedre kontroll over vanskene sine. I dialogen med fosterbarnet fokuserte fosterforeldrene på hva *barnet ønsket* og hva *de kunne gjøre for å underlette* situasjonen. Barnet ble med på å *bestemme* at de skulle utarbeide huskeliste, som en påminning til daglige gjøremål.

Fostermor har mer informasjon om positive hendelser i forhold til brukermedvirkning i familien. *Familieråd* er noe de aktivt har brukt for å samle familien og for å snakke gjennom opplevelser, forberede for det nye som skal komme og får at alle skal kunne si sin mening.

«I vår familie har vi ukentlige familieråd, slik at alles stemme skal bli hørt. Her kan alle spille inn hva de tenker. Vi opplever at fosterbarnet vårt tenker mye, spør mye og er vitebegjærlig. I startfasen hadde barnet store vansker med å sette ord på følelser og meninger. Dette har forandret seg veldig, hvor barnet nå setter ord på følelser og forteller hva han tenker og gjør. Det blir en slags idémyldring på hvordan vi kan løse ting. På den måten prøver vi å få barnet mer deltakende i sitt eget liv, samtidig som at det er vi som fosterforeldre som har ansvar for ytre strukturer og avgjørelser».

Familierådene skaper samhold i familien og er en øvelse i å uttrykke følelser og meninger for alle involverte. De håper at dette kan være med på å gi en positiv utvikling, både for fosterbarn og biologisk barn. Gjennom ukentlige familieråd har fosterbarnet blitt mer i *stand til å sette ord på tanker, følelser og meninger*. Denne utviklingen opplever fosterforeldrene at gjør fosterbarnet mer *deltakende* i sitt eget liv.

En annen informant beskriver at fosterbarnet deres har perioder med nedstemthet/ surhet. Dette skaper naturlig nok utfordringer i familien, og det er vanskelig å vite hvordan man skal møte det på best mulig måte for fosterbarnet og dem selv.

Fosterhjemmet bruker ofte *praktiske oppgaver* rundt som er lystbetont for fosterbarnet, spesielt stell av hest, for å aktivisere, være sammen, utvikle relasjoner og bedre kommunikasjonen. Hjemmet er også *bevisst på å være positive*, selv om situasjonen hjemme bærer preg av tidvis nedstemthet.

«I de vanskelige periodene prøver vi å være positive likevel, ikke møte barnet med den samme holdningen selv. Ellers jobber vi med å snu humøret, for eksempel ved å jobbe aktivt med hestene våre. Fosterbarnet er glad i hester, og det å utføre noen praktiske oppgaver i stallen kan være positivt. Vi ønsker at barnet skal bidra med ulike tilpassede praktiske oppgaver. Dette er å medvirke».

Fostermor er bevisst balansegangen mellom «å få sin vilje» noen ganger, og samtidig ikke bruke det som «snarkjøpt lykke» eller gi fosterbarnet en mulighet for manipulasjon ved å agere sur og nedstemt.

En annen informant har ulike vinklinger på hva som fremmer brukervedvirkning hos mennesker, og mener at alle mennesker er individuelle og har sin egen uttrykksform som ikke kan settes i bås eller kontrolleres av andre. Da mister man sin kreativitet, livslyst og motivasjon. Hun forteller at papirplaner og rapporter kan være spesielt drepene på brukervedvirkning, hvor det reelle liv ofte står i stor kontrast til papirplaner og rapporter. I papirplaner finnes mye skjult kontroll som er tids- og ressurskrevende, uten at det nødvendigvis gir et bedre liv for menneskene som er knyttet til dokumentene. Hjemmet vektlegger at for stor grad av *kontroll* i livet til fosterbarnet skaper en stillstand som hindrer *fokus på selve livet*, og at *livet hele tiden er i forandring*. Mennesker har drømmer, ideer og planer som de ønsker å uttrykke i livet, men med for stort fokus på papirplaner blir mange hindret og får ikke den utviklingen som de ønsker. Å være en *god rollemodell*, å tørre å være tilstede i vanskelige situasjoner rundt fosterbarnet, innta en *observatørrolle* hvor man er *mindre styrete/ kontrollerende og aktiv* i forhold til livsprosessen til fosterbarnet, gir barnet en mer markant opplevelse av å bli *sett, hørt og tatt på alvor*. Fostermor forteller:

«Mindre kontroll fremmer brukervedvirkning. Om jeg som arbeidstaker som skal kontrollere hva jeg gjør, komme ukentlig for å lage skriftlige planer, blir jeg også mye mer kontrollerende som fostermor. Da må jeg liksom ha noe å vise, fremlegge. Vi som fosterfamilie hadde en psykologiveileder som var helt fantastisk. Hun var opptatt av at selve livet er hele tiden i forandring, vi har drømmer, ideer og planer som vi kan sette ut i livet, men vi trenger ikke ha fokus på papirbiten. Jeg hadde hatt en vanskelig tid som fostermor og å få en veileder med denne innfallsvinkelen gjorde at det løste seg. Man trenger ikke være så aktiv og styrete, man kan sette seg ned, puste ut og observere. Jeg fikk råd om bare «å være» og at ting går seg til. Vær en god rollemodell og det vil ordne seg. Når man går inn i en situasjon og for eksempel sier at jeg opplever deg slik og slik, blir det ofte oppfattet som kritikk og at jeg har rett og du har feil. Det beste å gjøre når noen av barna har det vanskelig er å gå bort og for eksempel holde rundt dem og spørre hvordan de har det. Det å bli sett, hørt og tatt på alvor er brukervedvirkning som fremmer».

Informanten beskrev at de som familie ble rådet av psykologiveilederen å tørre å være mer «her og nå» i de ulike situasjoner og hendelser rundt fosterbarnet. Dette skapte en trygghet for

dem som fosterforeldre; at det å være tilstede for fosterbarnet var nok. Man trengte nødvendigvis ikke å agere eller gjøre noen tiltak. Denne støtten fra en utenforstående fagperson var avgjørende for arbeidet deres med fosterbarn. De forandret seg fra å være noen som skal fikse de vanskelige stundene, til noen som våger å være i de utfordrende øyeblikkene og kanskje gi fosterbarnet en emosjonell ballast; til nettopp «å stå i det vanskelige», samtidig som de vet at det vanskelige går over.

Fosterhjemmet beskrev det som en hendelse som hadde forandret både synet på arbeidet med fosterbarn og synet på seg selv som fosterforeldre i stor grad.

Refleksjoner og drøfting

I denne kategorien beskrives det hva fosterforeldrene opplever som fremmer brukermedvirkning hos fosterbarnet.

Fosterforeldrene ble spurt om hva de trodde fremmet brukermedvirkning, eller hva som påvirket barnet i spesielt positiv grad. Fosterforeldrene påpekte at å lære seg å sette ord på tanker, følelser og meninger samt spørre: Hva tenker du? Hva kan vi gjøre for å hjelpe deg? var noe som virket positivt på barnet. Barnet ble etter en tid mye mer i stand til nettopp å beskrive følelser, tanker og meninger som var av betydning for seg selv.

Samspill mellom fosterbarn og fosterforeldre

Det kan synes som om fosterforeldrene, ved å være genuint opptatt av barnets psykiske og fysiske helse, er gode støttepartnere for å fremme brukermedvirkning hos fosterbarnet som befinner seg i en vanskelig livssituasjon. Altman (2006) hevder at empowerment omhandler vilje og evne til å mestre eget liv. Det betyr å finne gode løsninger for seg selv, også i fellesskap med andre. Ved å finne gode løsninger i relasjonen mellom fosterbarn og foreldre kan det gi grobunn for å finne gode løsninger og mestringsopplevelser for barnet.

En familie beskrev også at familieråd var viktig, slik at alles stemme blir hørt. På denne arenaen kan barnet være med på å bestemme og være mer deltakende i sitt liv. Bae (1996) beskriver væremåter som skaper forutsetninger for anerkjennelse og selvutvikling i samspillet mellom barn og voksen. Hun fremhever at forståelse og innlevelse av en voksen som er i stand til å lytte og være åpen for den andre, samt bekreftelse i dialogen er trygghetsskapende og byggende for en god relasjon med et annet menneske. Forskere sier at relasjonen til omsorgspersonene er av overordnet betydning for å utvikle det følelsesmessige i et individ.

Fremtredende faktorer er relasjon mellom barn og omsorgsperson, at mor er i stand til å se/ ta barnets ønsker, fantasier og følelser inn i sin subjektive virkelighet. Dette vil hjelpe barnet til å organisere seg selv, forstå mer hva det opplever og snakke om følelser (Schibbye, 2000, s.88-92). Familieråd, hvor alle i familien kunne uttrykke behov og følelser, hadde gitt fosterbarnet en god utvikling på nettopp å uttrykke følelser. I de første familierådene lyttet barnet mest, men etter stadige oppfordringer om at de andre gjerne ville høre hva fosterbarnet mente og tenkte, ble det en stabilitet som igjen ga barnet trygghet på å uttrykke følelser. Fosteremor beskrev at i dag var barnet blitt «god på» å tenke høyt og fortelle om følelser og ønsker. For dette fosterbarnet hadde oppfordringen om å sette ord på følelser, tanker og meninger gitt en positiv utvikling; en deltakelse og en betydning av å bli sett, hørt og tatt på alvor.

Det paradoksale er at mennesker er grunnleggende avhengig av andre mennesker for å bli selvstendige individer (Bae & Waastad, 1992, s.25). Ut fra dette perspektivet kan man anta at fosterforeldre, som den nærmeste omsorgspersonen til barnet, har betydelig påvirkning på relasjonen til fosterbarnet. Denne væremåten forutsetter at fosterforeldrene er i stand til å være åpen for barnet og dets budskap. Man kan tenke seg at fosterforeldre med stor innlevelse og forståelse trolig er bedre i stand til å fremme brukervedvirkning hos sine fosterbarn, sammenlignet med de fosterforeldrene som har mindre forståelse og innlevelse. På nåværende tidspunkt er det vanskelig å måle «forståelse og innlevelse», og også vite grunnen til at noen har mer eller mindre av det. På samme tid kan man anta at dette er med på å styrke og anerkjenne fosterbarn, slik at de blir bedre rustet til å takle sitt voksne liv.

Fosterforeldrene beskrev at å bli sett, hørt og tatt på alvor er viktige faktorer som fremmer brukervedvirkning. Dette er også en slags bekreftende væremåte i holdningen fosterforeldrene fremstår ovenfor sine fosterbarn på. *Bekreftelse* kan bli en væremåte som skaper trygghet, når de voksne formidler, både med kroppsspråk og språk, at de er genuint opptatt av og forstår barnet (Bae, 1996). Denne bekreftelsen er også grobunn for personlig positiv vekst hos barnet. Ved fravær av denne bekreftelsen fra voksenpersoner rundt barnet kan det skape utrygghet og dårligere kår for vekst, og i så måte er barnet totalt avhengig av sine omgivelser for å bli en voksenperson med motstandsdyktighet til å takle livets utfordringer.

Kontroll

Informantene ga uttrykk for at mindre kontroll fra de voksne ovenfor barnet, å være mindre aktiv og «styrete» og heller være en god rollemodell som observerer barnet fremmer brukermedvirkning. Det som virkelig betyr noe er at fosterbarnet blir sett, hørt og tatt på alvor. Bae (1996) ytrer at åpenhet, å kunne gi opp kontrollen handler om å bestrebe seg på å forstå et menneske på dypt plan. Ved å unngå å finne en rask løsning, å definere og vurdere den andre vil man styrke åpenhet og en god dialog. Alt samspill med for mye kontroll skaper stagnasjon hos begge parter, hevder hun. Mindre grad av kontroll er positivt for utviklingen til fosterbarnet, men også for utviklingen av relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarn.

Fosterforeldrenes avgjørelser og struktur

En annen informant mente at brukermedvirkning er av stor betydning for om barnet får en god og positiv utvikling. Samtidig er det fosterforeldrene som har ansvar for den ytre strukturen og de endelige avgjørelsene rundt fosterbarnet. Hjemmet beskrev at dette kunne være en utfordrende balansegang; hvor mye barnet skulle få bestemme og hvor mye de som fosterforeldre skulle ta avgjørelser. Gjørum, Grøholt & Sommerchild (1998) sier noe om hva forskningen meddeler for å gi fosterbarn en best mulig utvikling: Hjelp til å skape mening i det som er vanskelig, hjelp til å skape trygge rutiner, samt opplevelse av mestring og selvfølelse ved at fosterfamilien er med å gi mot (og føle mestring) til å prøve nye løsninger. Dette beskriver den balansegangen og utfordringen som fosterforeldre opplever daglig, og som, slik jeg ser det, det ikke er noe fasitsvar på. Det er aktuelle problemstillinger som må revurderes og betraktes ofte i arbeidet til fosterforeldrene.

Personlig vekst

Ett fosterhjem ga uttrykk for at fosterbarn i huset skapte mye personlig utvikling hos fosterforeldrene, og at det var viktig med fokus på at alle mennesker har drømmer, ideer og planer som vi ønsker å sette ut i livet. At det er viktig å være opptatt av selve livet og godta at det er hele tiden i forandring. Det skaper et godt og grunnleggende perspektiv i arbeidet med fosterbarn, biologiske barn og seg selv. Schibbye (2002) skriver at det blir lettere å forstå et menneskets livsverden, ved å forstå dets eksistensielle livssituasjon, gjennom å vise forståelse og empati. Det vil også bidra til å gjøre det lettere for individet. Fosterforeldrens utsagn om at det er viktig å huske at alle mennesker har drømmer og planer som de ønsker å sette ut i livet,

er også av adekvat betydning for fosterbarn også. Dette synet på mennesket har respekt og verdighet i seg, og kraften av det gjør at mennesker vokser og utvikler seg i positiv retning. Fosterbarnet kan bli bedre i stand til å hevde sin rett/forklare egne behov, mens fosterforeldrene kan bli bedre i stand til å imøtekomme og se behovene til et fosterbarn, når de selv har opplevd å leve ut indre drømmer, prosjekter etc. Schibbye (2006) sier at eksistens er bevegelse. Mennesker er i stadig endring, og vi er heller ikke de samme i dag som i går. Denne filosofiske tilnærmingen til livet minner oss på at vi ikke bare er, men vi blir.

Informanten beskrev at det er viktig å være opptatt av selve livet og godta at det hele tiden er i forandring. Å omfavne denne forandringen vil kanskje gi en større tillitt til at livet vil en vel og at alt er i flyt. Samtidig vil mange mennesker ha et behov og et ønske om å kontrollere det neste som skal skje i livet. Når man godtar at livet stadig er i forandring, kan man anta at det ligger en personlig vekst bak, slik som en av informantene også beskrev det. Den opplevde at det å ha fosterbarn var et intensivt kurs i selvutvikling, og hvis dette ikke var ønsket, var det heller ingen god avgjørelse å ta til seg fosterbarn. Schibbye (2000) forteller at et familiemedlems væremåte ikke kan ses separat, men at det er et gjensidig samspill med de andre medlemmene i familien. (Selv om utgangspunktet til Schibbye var biologiske barn, tillater jeg meg å bruke denne uttalelsen i sammenheng med fosterbarn). Dette kan vise viktigheten av det relasjonelle i familien, og at partene står i et gjensidig forhold. Også i en fosterfamilie vil alle parter i familien ha et relasjonelt, gjensidig og avhengig forhold til hverandre, og elementene i familien vil påvirke alle i positiv eller negativ retning. Årsakssammenhengene er sirkulære; gjensidigheten er hele tiden i bevegelse mellom fosterbarn og fosterforeldre som påvirker hverandre.

I relasjoner dreier det seg om å sortere ut følelser og ha oversikt over egne selvprosesser (Schibbye, 2000). Dette er viktige prosesser som foregår inne i og mellom mennesker i en familie. Forskere peker på denne dynamikken/ relasjonen til omsorgspersonene som overordnet for å unngå relasjonsforstyrrelser. Intrapsyriske prosesser betyr at et individs indre konflikter leves ut i forhold til andre mennesker og vice versa (Schibbye, 2000). I forhold til denne teorien er det trolig at fosterbarnet trekker frem sine indre emosjonelle vansker, nettopp fordi fosterfamilien etter hvert blir dens nærmeste fortrolige; det er naturlig at indre konflikter trer frem. På en annen side vil selvfølgelig konfliktene avhenge både av fosterbarnets vansker og fosterfamiliens evne og kunnskap til håndtere konflikter innad i familien.

Motstandsdyktighet til å takle vanskelige situasjoner

Antonovsky (2005) beskriver motstandsdyktighet som *en sterk følelse av sammenheng*, hvor det å begripe, forstå, håndtere og finne mening i vanskelige situasjoner i livet gir grobunn og personlig vekst til å takle utfordrende hendelser og opplevelser på en god måte for seg selv. Ser man denne teorien opp mot Bae & Waastad (1992) refleksjoner om anerkjennelse og selvutvikling, kan se at det er en sammenheng mellom fosterbarnets emosjonelle støtte og utvikling av motstandskraft i sitt voksne liv. Fosterforeldrenes evner og muligheter, samt barnets egne ressurser kan settes i sammenheng. Dette påvirker relasjonen, og når det brukes på en riktig måte vil det stimulere til god indre vekst og en sunn forståelse av omgivelsene. Undersøkelsens funn om å være en god rollemodell for fosterbarnet underbygger denne viktigheten.

Begripelighet legger vekt på å gjøre indre og ytre stimuli fornuftig og håndterbart, slik at fosterbarnet har en forståelse både av hva som skjer i seg selv og hva som skjer i omgivelsene. Håndterbarhet handler om fosterbarnets og fosterforeldrenes evne til å mobilisere egne ressurser i samspillet. Finne mening i livet, vektlegger at å medvirke og være delaktig i sin egen prosess både i rollen som fosterbarn og fosterforeldre. De som søker mening, ønsker også å bidra i større grad.

Bli sett, hørt og tatt på alvor

Disse begrepene kom også frem i undersøkelsen, da informantene skulle beskrive hva de la i begrepet brukermedvirkning. De vektla særlig mellommenneskelige relasjoner som viktige for å fremme brukermedvirkning hos fosterbarna, for eksempel å lytte, bli sett, hørt og tatt på alvor. Bae & Waastad (1992) beskriver begrepet anerkjennelse som fruktbart, spesielt med tanke på om relasjonen fortsetter å utvikles eller stagnerer. Dette begrepet er nært beslektet med å akseptere, verdsette og lytte.

En av informantene fortalte at de hadde bestrebet seg på å lytte og ta fosterbarnet på alvor, da det hadde en spesiell utfordring. I dette tilfellet hadde fosterbarnet i mange år hatt vansker med å kontrollere avføring og vann? i kroppen. Dette skapte naturlig nok mange og ubehagelige konsekvenser i hverdagen, spesielt med tanke på barnets alder. Barnet hadde gjennomgått flere undersøkelser som viste at dette ikke var av fysisk karakter, og man antok at problemet var av psykologisk karakter. Fosterforeldrene hadde søkt råd flere steder, men de møtte lite kompetanse på området. Etter dette bestemte fosterforeldrene seg for å starte med

brukermedvirkning, i håp om at de kunne hjelpe barnet på best mulig måte. De startet med samtaler og sammen utarbeidet de en liste over toaletttrutiner; den ble hengt på badet og ble brukt som en veileder. Barnet var med på å bestemme, og det kan se ut til at barnet tok litt mer ansvar – og at det hjalp på situasjonen. Denne medvirkningsprosessen skapte bedring og ga barnet kontroll over avføring og urin, noe som var av stor betydning for barnet, men også for fosterforeldrene. For å underbygge denne hendelsen empirisk, hevder Altman (2006) at empowerment handler om egen styrke, mobilisering av egen kompetanse, vilje og evne til å mestre eget liv. Det kan innebære at det enkelte individ settes i stand til å definere egne problemer ut fra egen situasjon og å finne egne løsninger, ofte i fellesskap med andre.

Det kan se ut til at barnet, som i flere år hadde slitt med disse vanskene, klarte å endre situasjonen ved at fosterfamilien og fosterbarnet satte seg ned, tenkte sammen og samtidig ble enige om strategier. Opplevelsen av å medvirke til egne prosesser, parallelt med ytre rammer/struktur (skrevne lister, veiledning og samtaler) hjalp fosterbarnet å overkomme sine årelange personlige vansker. På en annen side kan man betrakte endringen som et resultat av «det hundrede slaget på steinen» eller at «nå var tiden inne». I denne forståelsen ser man mer tilfeldig på hendelsen; at barnet nå endelig var i stand til å motta veiledning etter ulike gjentatte forsøk. Uansett; dette er fascinerende prosesser som skaper nye spørsmål og undringer.

Om man tenker at denne historien hadde «en lykkelig slutt» fordi barnet ble tatt på alvor og kunne være med i en medvirknings- og påvirkningsprosess i sitt eget liv, har Antonovsky utviklet en teori om salutogenese som kan underbygge dette. «Salutogenese er søken etter å identifisere seg med de helsebringende faktorene ved menneskelig fungering». «Disse faktorene hjelper til med å dempe, lette eller fjerne livets mange stressende utfordringer» (Lassen, 2002, s.37). I denne prosessen med å integrere brukermedvirkning for fosterbarnets vansker, virket tiltakene til å være helsebringende i den forstand at de bidro å fjerne en stresset utfordring for barnet.

Deltakelse og påvirkning

Begrepet empowerment er et komplisert begrep som ofte er sentralt i sosialt arbeid og brukertilnæringer. De hyppigst brukte forklaringene er myndiggjøring, sjølstyrkning og egenkraftsmobilisering (Myhra, 2012, s.111). Egenkraftsmobilisering er et viktig prinsipp i selvhjelpsarbeid, og det understreker at man ønsker å bringe noe frem, eventuelt stable noe på beina. I prosessen er det ofte snakk om å hente sine egne krefter og mobilisere egne krefter for å realisere personlige muligheter og ressurser (Andresen, 2000). Dette teoretiske aspektet underbygger også hvordan fosterbarnet, som hadde en svært positiv utvikling i forhold til sine vansker, klarte å hente iboende krefter for å snu situasjonen, gjenvinne kontroll over kroppen sin, eller bli i stand til å sanse, lære seg «verktøy» for å håndtere situasjonen. Ved hjelp av fosterforeldrenes veiledning i forhold til toalettrutiner, ble fosterbarnet i stand til å mestre sin egen situasjon på en annen og mer fruktbar måte enn tidligere i sitt liv.

På denne måten klarte fosterbarnet, som befant seg i en vanskelig livssituasjon, å gjenerobre nye krefter for å realisere muligheter og ressurser i eget liv (Andresen, 2006, s.171). Samtidig med barnets indre prosesser, var fosterforeldrene den ytre veileder. De klarte å identifisere og fokusere på det som er mulig, på det som bærer i seg noe positivt og gir mening. Det ble gjort et skifte fra problemfokusering til mulighetsfokusering (Befring & Tangen, 2008, s.154.155). Fosterforeldrenes støtte i denne situasjonen, slik jeg ser det, utviklet en motstandsdyktighet i barnet og er empowerment i praksis. På en annen side kan man anta at fravær av denne støtten ikke hadde gitt fosterbarnet den nødvendige støtten for nettopp å kunne ha den gode utviklingen som kunne skapt stagnasjon og på sikt store vansker og ubehag for fosterbarnet. I så måte vil fosterforeldrenes kunnskap om brukermedvirkning og deres arbeid i praksis være avgjørende for fosterbarnet i familien.

Befring & Tangen (2008) forteller om syv sentrale temaer innenfor empowerment, hvor hovedhensikten med den rådgivende samtalen er hvordan den kan gjøres effektiv i forhold til mottaker. Hensikten er ikke å gi god service, men sette i gang en prosess som forløser mottakerens egne krefter og muligheter for å påvirke sitt eget liv i en positiv retning. Disse temaene går kort fortalt ut på å identifisere behovet, anerkjenne den kompetansen brukeren har, mobilisere og støtte mottakeren underveis, anerkjennende kommunikasjon, opplevelse av mestring, se mottakeren i en sammenheng/ livskontekst og forebygge/ stimulere til vekst (Befring & Tangen, 2008). Når fosterforeldrene vektlegger disse faktorene, vil det skape større rom for vekst og utvikling hos fosterbarnet. Man kan anta at barnet da vil hente frem

sine egne krefter og kunne påvirke sitt eget liv på en måte som skaper god utvikling. Fosterforeldrenes rolle, verdier, praksis og handlinger, eller fravær av disse, vil kunne gjennomsyre kommunikasjonen og relasjonen mellom fosterbarn og fosterforeldre.

Informantene i denne undersøkelsen underbygger disse antagelsene når de beskriver viktigheten av at barnet er med på å bestemme; er deltakende i sitt eget liv. At de blir sett, hørt og tatt på alvor er alle viktige faktorer som fremmer brukervedvirkning hos barna. Dette bidrar samtidig til gode oppvekstkår og en så stabil positiv utvikling som mulig. Uten bevisste fosterforeldre, som av ulike årsaker ikke er i stand til å gi fosterbarnet denne form for utvikling, kan man anta at dette forverrer tilstanden og ikke skaper ønskelig utvikling.

4.3 Fosterforeldrenes opplevelse av hva som hemmer brukervedvirkning

I denne kategorien ønsker jeg å sette fokus på det fosterforeldrene opplever som hemmende på brukervedvirkning; det som påvirker i spesielt negativ grad.

En fostermor har ulike tanker om hva hun opplever som hemmende, eller negativt i forhold til brukervedvirkning. Fosterbarnet i familien er ofte positiv i samtaler med familien, men i det virkelige liv kan barnets ønsker være vanskelig å gjennomføre. For å unngå at barnet ikke blir for skuffet over seg selv, velger de å *realitetsorientere* barnet i forhold til det de mener barnet kan klare å gjennomføre. Fosterhjemmet synes dette er en vanskelig balansegang. De ser også at dette kan hindre brukervedvirkningen til barnet, siden de velger å gå inn «å styre» i mer ønsket retning i ulike hendelser.

Fosterforeldrene forteller:

«Det som kan være en utfordring i forhold til brukervedvirkning ved det fosterbarnet som bor hos oss nå, er at under en samtale kan barnet være veldig på tilbudssiden og ha lett for å si at dette går bra, dette fikser jeg. Balansegangen for oss blir å ta det på et nivå hvor vi selvfølgelig ikke sier at dette klarer du ikke, men at vi faktisk må realitetsorientere barnet. Vi sier ofte at det var kanskje litt mye og at vi ikke forventer det. Barnet har utfordringer med adferdssvingninger, slik at i løpet av en halvtime kan alt være glemt. Så for oss som fosterforeldre kan det av og til være vanskelig å stå for at barnet skal bestemme, i praksis er det ikke like enkelt».

Fosterhjemmet opplever det utfordrende å slippe kontroll, å *la barnet bestemme for mye*, siden det kan skape nye situasjoner med utagerende atferd hos barnet og nye konflikter i familien. På en annen side har de erfaring med at barnets deltakelse også kan skape god utvikling og hensiktsmessig atferd. Dette er hele tiden en vektstang som balanseres, ekvilibrium.

I starten av plasseringen var de opptatt av at alt skulle være mest mulig forutsigbart for fosterbarnet. Etter en tid oppdaget de at det var like viktig å praktisere på det uforutsigbare som det forutsigbare. Livet består av begge deler.

Hjemmet beskriver videre:

«I starten var vi opptatt av at dagene skulle være så forutsigbare, men nå prøver vi å lære barnet at man ikke kan ha kontroll på alt og livet er heller ikke forutsigbart til enhver tid».

Disse prosessene er vi midt inne i nå, slik at både fosterbarnet og vi er nå inne i utviklings- og læringsprosesser rundt dette å håndtere både det uforutsigbare og forutsigbare.

Et annet hjem opplevde det vanskelig å svare på spørsmålet om hva som hemmer brukermedvirkning. De hadde 1,5 års erfaring som fosterhjem og hadde ikke noen konkrete eksempler, men de opplevde tidvis at fosterbarnet ble nedstemt hvis det *ikke fikk sin vilje*.

Fosterforeldre forteller:

«Jeg synes det er vanskelig å si noe om hva som er negativt rundt dette. Det vi ser er at når barnet ikke får sin vilje, som for eksempel å spise godteri midt i uka, velter det tilværelsene på et blunk og det blir nedstemthet».

Hjemmet opplevde dette som utfordrende, da balansen for fosterbarnet mellom å være deltakende og «få viljen sin» krevde mye oppmerksomhet fra dem som fosterforeldre.

Det er ulike aspekter som hemmer brukermedvirkning, mente en annen fostermor. Hun påpekte at papirplaner kan stå i veien for å se hvem mennesket, individet og ikke minst behovet. På en annen side er det viktig med dokumentasjon i det offentlige. Men i det øyeblikket papiret er viktigere enn individet er det mot sin hensikt, og det kan skape

hemninger for den det gjelder. Barn og unge har vanskelig for å se samsvar i papirplanlegging og sitt eget liv.

Hjemmet forteller:

«Papirplaner er noe som virkelig hemmer brukermedvirkning. Ungdom og barn er ikke interessert i å lage papirplaner. Min erfaring er at de ofte sier ja bare for å bli ferdig, og så tror vi voksne rundt at nå er det brukermedvirkning og alt er i orden. Vårt forrige fosterbarn var tydelig på dette. Barnevernet hadde vært hos oss og var godt fornøyd med at fosterbarnet hadde deltatt i papirprosessen, godtatt og skrevet under. Etter at alle hadde gått så barnet på meg og sa: «Dette er bare et papir!», så slapp barnet det på golvet. Da tenkte jeg at det var illustrerende; etter et så langt møte og alle trodde vi hadde fått det til. Dette er bare et papir, ikke mitt liv. Papirer kan i virkeligheten hemme brukermedvirkningen. Hvis man virkelig er interessert i hva hvert enkelt menneske egentlig vil, er det vanskelig med bare papirer. Samtidig ser jeg at det er viktig med papirer i det offentlige, men at man glemmer mennesket bak papirene. Det er lett for brukeren å føle at det er andre som har lagd planen».

Krav fra ytre omgivelser til fosterbarnet er også med på å hemme brukermedvirkning, mente en informant. Noen retter seg etter disse kravene og kan glemme å tenke selv. De blir passive, utfører kravet og venter på neste. Andre blir aggressive og gjør opposisjon mot skole eller hjem. For mange ytre krav kan skape ubalanse i livet.

Informanten beskriver:

«Noe annet som jeg opplever at hemmer brukermedvirkning er krav, mange ytre krav fra omgivelsene. Det jeg opplever i våre omgivelser nå, er at ulike barn er innom hjemmet vårt, de som går på offentlig skole og de som får hjemmeundervisning. Går man i den offentlige skolen, gjør man som man får beskjed om, barna blir på et vis pasifisert i sitt eget liv. Har man fri kan man liksom fordype seg i et dataspill for de det er meningsfullt, eller for mange bare å få tiden til å gå til neste krav».

Refleksjoner og drøfting

Fosterforeldrene ble spurt om hva som hemmet brukermedvirkning; hva som påvirket i spesielt negativ grad. Det er påfallende hvordan listen med elementer som fremmet brukermedvirkning var lengre enn det som påvirket i negativ grad. Likevel var det noen aspekter som kom frem og som skal drøftes nedenunder. Under en intervjusituasjon kan det kanskje være at det er tyngre å snakke om det negative, og/ eller reelle fakta av det som hemmer kan være mindre vektlagt.

Papirplaner uten sammenheng med livet

En av informantene mente at papirplaner bidro til å hindre brukermedvirkning. De fortalte om en opplevelse hvor ulike instanser, fosterbarnet og foreldre hadde møte i deres hjem for å planlegge tiden fremover for barnet. De hadde et langt møte hvor alle mål og tanker ble skrevet ned på et papir. Instansene rundt barnet var svært fornøyd og ga uttrykk for at det hadde vært et vellykket møte. Men da møtet var ferdig og alle var gått, tok fosterbarnet og kastet dokumentet i søpla, og sa: «Dette er bare et papir». Fosteremor fortalte at dette ble et slags øyeblikk som hun har husket og tatt med seg videre i arbeidet med mennesker og fosterbarn. Det hjelper lite at vi i «hjelpesystemet» har en opplevelse av at det fungerer godt, når brukeren av tjenesten ikke føler at det er til noe konstruktiv hjelp. Antonovsky (1991) beskriver begrepet *begripelighet* som en viktig grunnforutsetning for at et individ skal kunne oppleve indre og ytre stimuli som fornuftig og håndterbart, det motsatte kan oppleves som kaos, tilfeldigheter og uforståelighet. Når det tas beslutninger som påvirker ens liv i stor grad, vil opplevelsen av hensiktsmessige valg være av stor betydning for fosterbarna. Hvis ikke kan det bli vanskelig å forholde seg til beslutningene, og det kan oppleves som noe uforståelig, noe som ikke er til hjelp; det blir bare et papir som for fosterbarnet verken oppleves som hensiktsmessig eller verdifullt.

Antonovsky (1991) snakker om *meningsfullhet og sammenheng*. Han legger vekt på å være delaktig og medvirke i prosesser som påvirker ens liv. Om man ikke finner mening i livserfaringer, er det noe man helst ville vært foruten. Et fravær av meningsfullhet gir verken grunnlag for motivasjon eller bruk av effektive strategier for å håndtere stressrelaterte problemer.

Med fosterbarnet som tydelig ga utrykk for lite hensiktsmessige planer på papir, opplevde informanten at dette hemmet brukermedvirkning. Den unge kunne ikke se sammenhengen mellom sitt eget liv og papirplaner.

Ytre krav

Ytre krav og for mye kontroll fra omgivelsene ble også trukket frem som hemmende på brukermedvirkning. Det er viktig at voksne «tør» å leve mer her og nå; å lytte og ta tid til å høre hva fosterbarnet egentlig mener og sier. Et fosterhjem påpekte at de var så opptatt av alt de trodde de må gjøre, gå på skole og jobb, at de glemte å lytte og snakke med hverandre. Berit Bae (1996) skriver om væremåter som skaper forutsetninger for anerkjennelse og selvutvikling, hvorav en omhandler å være *åpen og kunne oppgi kontrollen*. Her handler det om virkelig å prøve og forstå et annet menneske, uten å måtte finne en rask løsning, stille spørsmål, definere og vurdere. I en relasjon eller et samspill med mye kontroll, er det begrenset hva som kommer frem fra begge parters side.

Dette er viktige betraktninger for at relasjoner mellom fosterhjem og fosterbarn skal kunne være gode og mestringsforebyggende, både for fosterbarn og hjem. Et annet aspekt er om åpenhet og oppgivelse av kontroll er en personlig egnethet eller noe som kan læres, eller er sammenfallende.

Kan barn bestemme for mye?

Et annet fosterhjem opplevde det vanskelig å stå i at barnet skulle få bestemme mye. Det ble så mye brukermedvirkning at det kunne være vanskelig for de voksne å gjennomføre og takle det, også med tanke på at deres fosterbarn måtte realitetsorienteres for hva det kunne klare å gjennomføre. Fosterbarnet var ofte svært positiv under familieråd og hadde stor tro på egen gjennomføringsevne, noe som er positiv i seg selv. Men på samme tid kan det føre til store skuffelser, om man ikke er kjent nok med seg selv.

Bae (1996) snakker om *selvrefleksjon og avgrensethet*. Jo mer selvreflektert et individ er, desto mer er man i stand til å skille på egne og andres opplevelser. Og jo mer avgrenset man er, desto større oversikt har man over hva som foregår inni en selv. Å fokusere på selvrefleksjon og avgrensethet innebærer å tenke helhetlig og sammenhengende i samspill og interaksjoner. Dette vil trolig være en vektstang som hele tiden bør balanseres. Slik vil større sammenheng i samspillet mellom fosterhjem og barn, føre til mer personlig utvikling hos begge parter - desto mindre vil brukermedvirkning virke hemmende.

4.4 Ønsker fosterforeldrene større grad av brukermedvirkning?

I denne kategorien er det ønskelig å høre fosterforeldrenes mening om det er ønskelig med større grad av brukermedvirkning.

Et fosterhjem ønsket å arbeide med brukermedvirkning, spesielt med tanke på det ukentlige familierådet samt fosterbarnets deltakelse og medvirkning i avgjørelser rundt daglige rutiner, lekser og kontakt med biologisk familie.

Fosterforeldre forteller:

«Vi ønsker å jobbe med brukermedvirkning rundt fosterbarnet vårt. Som jeg fortalte er barnet delaktig på familieråd, med do-rutiner, i tillegg har han en åpen plan som er tilpasset angående lekser. Samtidig er vi inne og medvirker slik at barnet skal klare å begynne, avslutte aktiviteter».

«Kontakten med sin biologiske familie er noe fosterbarnet i høyeste grad er med å påvirke».

På samme tid opplever fosterhjemmet at brukermedvirkningen/ deltakelsen til barnet må være i samsvar til det barnet selv takler å bestemme. Om barnet får for stort ansvar kan fosterforeldrene oppfattes som utydelige, og det kan skape usikkerhet og utrygghet i forhold til fosterbarnet.

Fosterforeldrene forteller videre:

«Om det er ønskelig med større grad av brukermedvirkning, tenker jeg at det må stå i forhold til det barnet takler å bestemme. Det behøver ikke falle positivt ut heller. Har barnet vært med på å bestemme noe i sitt eget liv og det ikke faller så heldig ut, kan det kanskje være vanskelig for barnet å forandre på dette. Barnet kan jo også oppfatte oss fosterforeldrene som utydelige, ved at det blir mer brukermedvirkning. Fosterbarnet vårt kan bli utrygg/usikker hvis vi endrer på noe over natta, eller lar barnet bestemme mer selv».

En annen informant skisserer at det er ønskelig med mer medvirkning, men fosterhjemmet er opptatt av at for mange praktiske oppgaver kan gjøre belastningen for stor i forhold til fosterbarnet, og at det igjen kan føre til at barnet ønsker å flytte fra familien. Som fosterforeldre er de opptatt av at fosterbarnet skal slå rot i familien og bo der til barnet selv ønsker å flytte ut.

Hjemmet forteller:

«På sikt er det ønskelig med mer medvirkning. Vi tenkte slik at først må fosterbarnet føle seg som en del av familien, før barnet skal medvirke og gjøre oppgaver. Bortskjemt er et ord vi har hørt, men vi synes at vi må ta en ting om gangen, ellers kan det ende opp med at hun ikke vil bo her».

En annen informant er svært opptatt av at brukermedvirkning er viktig, fordi hos fosterbarn som ikke opplever å bli sett og hørt skapes det mye livssmerte og vanskeligheter. Når et fosterbarn ikke får den omsorgen det trenger, kan konsekvensene bli ødestigende? både for fysisk og psykisk helse. Dette kan igjen påvirke muligheten for selvstendig økonomisk vekst.

Fosterhjemmet forteller:

«Jeg tenker at det er ønskelig med større grad av brukermedvirkning, fordi det ofte fører med seg så mye lidelse for det enkelte mennesket som ikke blir hørt. En bruker er ofte i en veldig sårbar situasjon, og hvis man ikke blir møtt som menneske i de settingene, skaper det mye personlig smerte for hvert enkelt menneske. På sikt blir det også et økonomisk aspekt, som gjør det dyrt for systemet».

Fosterforeldrene beskriver at det å observere og lytte til fosterbarnet er grunnleggende for at fosterbarnet skal få mulighet til å påvirke sitt eget liv. Både fosterforeldre og fosterbarn i en familie er i et intensivt selvutviklingskurs. I disse prosessene må man være villige til å endre på seg selv og samhandle med andre mennesker.

Fosterforeldre forteller:

«Observere og lytte til enkelt menneske er to viktige faktorer for å arbeide mer med brukermedvirkning. Det å jobbe med brukermedvirkning hos fosterbarn er et intensivt kurs i selvutvikling, og om du ikke er villig til å endre på deg selv og din samhandling overfor andre mennesker kan du ikke være fosterforeldre. Det er ikke slik at man er kompetent til å ta imot hvem som helst og fikse det. Fosterbarn i en familie handler hele tiden om endringsprosesser, og jeg hadde en fantastisk læremester i min første fosterdatter. På den tiden gikk jeg i alle feller man kunne gå i, jeg visste best. Det jeg gjorde annerledes var at i stedet for å tenke ” jeg

skal oppdra deg”, satt jeg meg ned og lyttet og stilte spørsmål og prøvde å få tak i hva hun egentlig mente. Litt mer slik at, ” det er ditt liv og ditt ansvar, men jeg er her for deg og er gjerne din sparringspartner”. Disse hendelsene lærte jeg mye av»

Fosterhjemmet er opptatt av at samspillet mellom fosterbarn og foreldre hele tiden er i endring, at man kan gi opp «oppdra-deg-tanken» og heller lytte, stille spørsmål og være genuint opptatt av fosterbarnet og dets tanker og meninger. De opplever seg selv som sparringspartnere i dialogen med fosterbarnet.

Refleksjon og drøfting

I denne kategorien beskrives fosterforeldrenes standpunkt til om det er ønskelig med mer brukermedvirkning.

Alle informantene mente at det var ønskelig med større grad av brukermedvirkning, men de ulike hjemmene hadde forskjellig tilnærming til temaet.

Et fosterhjem var tydelig på at de arbeidet med brukermedvirkning på flere arenaer i det daglige arbeidet med og rundt fosterbarnet, spesielt med dagligdagse hendelser i familien; rutiner, lekser, familieråd etc. De var også opptatt av at fosterbarnet skulle være medvirkende i kontakten med sin biologiske familie. På samme tid som de var opptatt av at brukermedvirkning var en viktig del av hverdagen, mente de at barnets medvirkning også må stå i forhold til det barnet selv takler å bestemme; sett mot alder og modenhet. Fosterfamilien mente at om barnet hadde vært med på å bestemme noe som ikke falt heldig ut, kunne det bli en utfordring for barnet. Et annet aspekt var at fosterforeldrene kunne virke utydelig om de endret på avgjørelser eller lot fosterbarnet bestemme for mye selv.

En annen informant påpekte at brukermedvirkning var et svært viktig område. Om ikke enkeltmennesker i en vanskelig og sårbar situasjon blir hørt, skaper det mye personlig smerte som på sikt også kan ramme systemet økonomisk. Dette hjemmet mente at virkelig å se *barnet, observere og lytte* var de viktigste faktorene for å arbeidet med brukermedvirkning. På en annen side beskrev de også at å slippe kontroll, slippe tanken på hva man egentlig bør gjøre, hadde vært en vanskelig og utviklende prosess for dem som fosterforeldre.

Etter disse prosessene opplevde de selv å gå fra «fangevoktere» til «sparringspartnere» i forholdet til sine fosterbarn.

5. Avslutning

5.1 Avsluttende refleksjoner

Fosterforeldrene i denne undersøkelsen hadde ulik bakgrunn og erfaring med tanke på hvor lenge de hadde vært fosterhjem. Under intervjuene kunne det synes som at det var en sammenheng mellom egen personlig vekst og evnen til «å se» fosterbarnet i familien.

De som hadde opplevd krevende og vanskelige prosesser sammen med fosterbarn, virket også til «å slippe mer graden av kontroll», slik at dialogen mellom fosterbarn og foreldre ble mer åpen, transparent og lyttende. Fra et forskerperspektiv kunne det se ut til at de som hadde opplevd «kriser» sammen med fosterbarnet, stått i stormen og funnet veien sammen gjennom dialog, også hadde evnen til å kommunisere med fosterbarnet på en mer dyp og hensiktsmessig måte.

Gyldigheten av slutningene i denne undersøkelsen er knyttet til meg som forsker, ikke nødvendigvis til metoden. Slik må både validiteten og reliabiliteten ses i lys av de konklusjonene som fremlegges (Kleven 2011).

5.2 Svar på problemstillingen

Fosterforeldrene mente at det som fremmet brukermedvirkning i spesielt positiv grad var fosterbarnets påvirkning og medvirkning i sitt eget liv; sett i forhold til alder og modenhet. Faktorer som å uttrykke følelser og meninger, medvirke og påvirke, bli sett, hørt og tatt på alvor var viktig for en positiv vekst og fremgang i fosterhjemmet.

Faktorer som hemmer brukermedvirkning ble beskrevet av fosterforeldrene som stor grad av kontroll av omgivelsene rundt, ytre krav som fosterbarnet ikke var klar for og papirplaner som ikke samsvarte med det praktiske livet til barna.

Konklusjonen er: Å bli sett, hørt og være medvirkende og deltakende i kraft av seg selv er viktig i forhold til brukermedvirkning hos barn som opplever vanskelige livssituasjoner.

5.3 Forslag til forskning

I denne kvalitative studien valgte jeg å intervju fosterforeldre for å undersøke hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner. Informantene har gitt beskrivelser, betraktninger og opplevelser fra eget liv. Dette har vært både kunnskapsrikt og fruktbart for meg som menneske og forsker. På samme tid har det gitt nye refleksjoner. Brukermedvirkning hos barn; handler det mest om de voksne. Er det så komplekst at det handler mindre om fosterbarnet og mer om foreldre, fosterforeldre, andre omgivelser hvor barnet ferdes, kultur, politikk og økonomi?

En utvidelse av forskningen og en interessant vei kunne være å høre barnas stemme. En undersøkelse hvor fosterbarna selv hadde blitt spurt om sine opplevelser rundt samme tema. Ved å intervju barna kunne man for eksempel se om det er samsvar mellom fosterforeldre og fosterbarns opplevelser og inntrykk. På en annen side ville et større utvalg av informanter gitt flere perspektiv og trolig større dybde i materialet.

Per i dag har Norge et økende behov for fosterhjem (NOVA Rapport 16/13). Denne viktige samfunnsoppgaven krever mer forskning de kommende årene, og en slik undersøkelse kunne trolig vært et viktig bidrag; for å gi fosterbarna så gode tilbud som mulig.

Litteraturliste:

Altman, Liv. (2006). *Mestring og medvirkning gjennom fellesskap og feedback. Empowerment i praksis*. Høgskolen i Lillehammer: Forskningsrapport nr. 129.

Andresen, Ragnhild. (red.) (2000). *Fellesskap og sammenhenger – yrkeshjelpere i grupper, nettverk og organisasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Antonovsky, Aron. (2005). *Helsans mysterium*. Stockholm: Natur og kultur.

Antonovsky, Aron. (2000). *Helbredets mysterium*. København: Hans Reizels forlag.

Aude, Jytta. (2000). *Empowerment i praksis. Selvstyret gruppearbejde*. Fredrikshavn. Dafolo forlag.

Bae, Berit. (1996). *Det interessante i det alminnelige. En artikkelsamling*. Pedagogisk forum.

Bae, Berit, & Waastad, Jan Erik. (1992). *Erkjennelse og anerkjennelse. Perspektiv på relasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Bae, Berit. (Red) (2012). *Medvirkning i barnehagen: Potensialer i det uforutsette*.

Fagbokforlaget, Bergen. Johannesen, Nina og Sandvik, Ninni. (2008). «Noen perspektiver på små barns medvirkning». Oslo: Damm.

Befring, Edvard, & Tangen, Reidun. (2008). *Spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Berulfsen, Bjarne, & Gundersen, Dag. (2000). *Fremmedord blå ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Botha, Harald, & Øverland, Indra. (2003). *Masteroppgaven. Kort og godt*. Askim: Unipub forlag.

- Dalen, Monica. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Fulglseth, Kåre, & Skogen, Kjell. (red.) (2006). *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metode*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Gilje, Nils, & Grimen, Harald. (2009). *Samfunnsvitenskapelige forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hatch, Amos, J. (2002). *Doing qualitative research in education settings*. State University of New York Press: Albany.
- Havik, Torill. (1998). *Mestringsperspektiv, i mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Sommerschild, Hilchen. (Red.) Gjørum, Bente, & Berit, Grøhold. (1998). Oslo: Tano Ascheoug.
- Humerfelt, Kristin. (2005). Begrepene brukermedvirkning og brukerperspektiv – honnørord med lavt presisjonsnivå. I Elisabeth Willumsen (Red.), *Brukermedvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene* (s.15-33). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kleven, Thor Arnfinn, (red.), Hjørdemaal, Finn, & Tveit, Knut. (2011). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. Oslo: Unipub forlag.
- Kvale, Steinar, & Brinkmann, Svend. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Kvale, Steinar. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lassen, L, M. (2002). *Rådgivning. Kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lund, Thorleif, & Haugen, Richard. (2006). *Forskningsprosessen*. Oslo: Unipub forlag.

Myrha, Ann-Beate. (2012). *Fra bruker til samarbeidspartner. Realisering av brukermedvirkning*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

NESH (2008). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, Juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.

Postholm, May Britt (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasestudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Postholm, May Britt, & Moen, Torill. (2009). *Forsknings- og utviklingsarbeid i skolen. En metodebok for lærere, studenter og forskere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Schibbye, Løvlie, Anne-Lise. (2006). *Livsbevissthet - om å være tilstede i eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Schibbye, Løvlie, Anne-Lise. (2002). *En dialektisk relasjonsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Strandbu, Astrid. (2011). *Barnets deltakelse. Hverdaglige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Thagaard, Tove. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i bruk av metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thrana, Hilde Marie. (2008). *Vil jeg bestemme?* Oslo: Gyldendal norsk forlag AS.

Vedeler, Liv. (2000). *Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metode*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Offentlige utredninger, proporsjoner, forskrifter, retningslinjer mm.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006): *Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem.*

FNs konvensjon om barns rettigheter med protokoller. Vedtatt av FN 20 november 1989, ratifisert av Norge 8.januar 1992, Jf. Lov om styrking av menneskerettigheters stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21.mai 1999 nr. 30.

Forskrift om fosterhjem av 18.desember 2003.

Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011-2015)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-16-20102011/3.html?id=639799>

NOVA 2013:16. (2013). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram.* Elisabeth Backe-Hansen, Torill Havik & Arne Backer Grønningsæter (Red). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Sosial- og helsedirektoratet, (2006), Rapport IS-1315, Brukermedvirkning - psykisk helsefelt. Mål, anbefalinger og tiltak i opptrappingsplan or psykisk helse.

Stortingsmelding nr.34 (1996-1997). *Resultater og erfaringer fra Regjeringens handlingsplaner for funksjonshemmede og veien videre.*

Stortingsmelding nr. 40 (2001-2002). *Om barne- og ungdomsvernet.*

Vedlegg 1:

INTERVJUGUIDE i forbindelse med en masteroppgave om hva som fremmer eller hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner. (Intervju av fosterforeldre).

1. Informasjon om prosjektet, formålet, orientering om anonymitet, taushetsplikt og samtykkeerklæring.
2. Hvor lenge har dere hatt fosterbarn, eventuelt hvor mange?

Begrep:

3. Hva legger du i ordet brukermedvirkning?
4. Hva forstår du med brukermedvirkning - Hva mener du at det er?

Dagens praksis:

5. Hva fremmer brukermedvirkning for dere og deres fosterbarn? (Eksempler, konkretisering)? Er det noe som har påvirket dere eller barnet i spesielt positiv grad?
6. Hva hemmer brukermedvirkning for dere og deres fosterbarn? (Eksempler, konkretisering)? Er det noe som har påvirket dere eller barnet i spesielt negativ grad?
7. Hvordan jobber dere som fosterforeldre med brukermedvirkning?

Framtid:

8. Er det ønskelig å få større grad av brukermedvirkning?
9. Om ja, hvorfor det?
10. Om nei, hvorfor det?
11. Er det mulig å få større grad av brukermedvirkning? Har dere eventuelt noe forslag på det?
12. Har du eventuelt noen tanker om hvordan det kan gjennomføres?
13. Hvordan opplevde dere å være med på dette intervjuet?

Vedlegg 2: Problemstilling og underproblemstillinger/forskningsspørsmål

Problemstilling:

Hva fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner?

Underproblemstillinger/forskningsspørsmål:

1. Hva legger du i begrepet brukermedvirkning og hva mener du at det er?
2. Hva fremmer brukermedvirkning for deres fosterbarn og dere?
3. Hva hemmer brukermedvirkning for deres fosterbarn og dere?
4. Er det mulig/ønskelig med større grad av brukermedvirkning?

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring og informasjon

INFORMASJONSSKRIV OG FORESPØRSEL OM Å DELTA I INTERVJU I FORBINDELSE MED ET MASTERPROSJEKT.

Jeg er mastergradsstudent ved Høgskolen i Østfold, og skal skrive min masteroppgave i løpet av høsten 2013/ våren 2014. Temaet for oppgaven er hva som fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner.

Jeg har selv arbeidet som lærer i grunnskolen i mange år, for deretter å jobbe i PP-tjenesten. Dette arbeidet har gitt meg ulike møter med barn i vanskelige livssituasjoner. Det siste året har jeg også hospitert i _____, hvor jeg har hatt mulighet til å delta som observatør hos ulike fosterhjem.

I den forbindelse ønsker jeg å intervju 3 fosterforeldrepar som har arbeidet med barn med dette utgangspunkt. Spørsmålene vil dreie seg om fosterforeldrenes opplevelse av brukermedvirkning rundt og for barnet.

Intervjuene vil bli gjennomført i løpet av desember. Hvert intervju er beregnet til å ta om lag en time, og vi blir enige om tid og sted. Det vil bli gjort lydopptak av intervjuene, samtidig som jeg tar notater.

Innsamlede opplysninger vil anonymiseres og behandles konfidensielt, slik at all informasjon som skal brukes i masteroppgaven ikke kan knyttes til den enkelte informant og at ingen enkeltpersoner kan kjenne seg igjen i oppgaven. Lydopptakene vil bli slettet etter at de er transkribert.

Det er frivillig å være med, og dere kan trekke dere når som helst uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom dere trekker dere, vil alle innsamlede data bli slettet.

Hvis du har noen spørsmål kan du ringe meg på mobil 48 02 68 96 eller sende en epost til liv.nette@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder, Førstelektor Nina Johannesen ved Høgskolen i Halden på telefon 69 21 58 38 eller på epost nina.johannesen@hiof.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning og godkjenning, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD).

Dersom dere har lyst til å være med på intervjuet, er det fint om dere skriver under på samtykkeerklæringen nedenfor og sender den til meg i den vedlagte, ferdig frankerte konvolutten.

Jeg tar telefonisk kontakt om noen dager for å høre hva dere tenker og svarer på eventuelle spørsmål. Dersom dere har bestemt dere kan vi avtale tid og sted.

Rakkestad 15.11.2013.

Med Vennlig hilsen

Liv Anette Tjernæs Haga

Spesialpedagog

SAMTYKKEERKLÆRING

Vi /jeg har mottatt informasjon om forskningsprosjektet: Hva fremmer og hemmer brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner, som gjennomføres av Liv Anette Tjernæs Haga.

Vi/ jeg samtykker til å delta på intervjuet og at intervjuet tas opp på lydbånd.

..... (sted) den .....

/.....2013

.....sign.

----- sign.

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Nina Johannesen

Avdeling for lærerutdanning Høgskolen i Østfold

Remmen

1757 HALDEN

Vår dato: 28.11.2013

Vår ref: 36330 / 2 / MB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 17.11.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>36330</i>	<i>Brukermedvirkning hos barn i vanskelige livssituasjoner</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Østfold, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Nina Johannesen</i>
<i>Student</i>	<i>Liv Anette Tjernæs Haga</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering.

Endringsmeldinger gis via et eget skjema,

<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.12.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marianne Bøe

Kontaktperson: Marianne Bøe tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Liv Anette Tjernæs Haga liv.nette@hotmail.com

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 36330

Personvernombudet legger til grunn at prosjektet klareres med XXXXXXXX.

Det vil innhentes skriftlig samtykke basert på muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Informasjonsskrivet er tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår.

Personvernombudet legger til grunn at det ikke innhentes eller registreres opplysninger om fosterbarn i intervjuundersøkelsen.

Forventet prosjektslutt er 01.12.2014. Datamaterialet anonymiseres ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserende opplysninger fremgår. Lydopptak og samtykkeerklæringer slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.